

II 58311

2. jul., 1924.

Gospodu dr. in Glomazju
Posebni odtisek.

avtor.

SEMINAR ZA SLOVANSKO FILOLOGIJO
LJUBLJANA — UNIVERZA.

ČASOPIS
ZA
SLOVENSKI JEZIK, KNJIŽEVNOST IN
ZGODOVINO.

IV. LETNIK.
1.—4. SNOPIČ.

UREJAJO
FR. KIDRIČ, R. NAHTIGAL, FR. RAMOVŠ.

LJUBLJANA 1924.

TISKALA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino izhaja na leto v štirih snopičih. Literarne prispevke je pošiljati urednikom (Ljubljana, univerza). Za vsebino člankov so odgovorni avtorji.

Naročnina za IV. letnik znaša 50 dinarjev. V zalogi je še več izvodov III. letnika po 40 dinarjev. Letnika I. in II. sta razprodana.

Reklamacije, naročila itd. prevzema Fr. Ramovš.

Milko Kos:

Paleografske in historične študije k freisinškim spomenikom.

1.

Bavarska državna biblioteka v Monakovem hrani med svojimi rokopisi pergamentni kodeks, signiran s št. 6426, kateri je znan učenemu svetu v prvi vrsti radi slovenskih tekstov, vpisanih na nekatere njegovih listov. O rokopisu in slovenskih odlomkih je pisala od početka 19. stoletja pa vse do najnovejše dobe dolga vrsta znanstvenikov, toda vsi so se le premalo ozirali na neslovenski, to je latinski del kodeksa. Vzrok je bil pač ta, ker večina izmed njih celotnega rokopisa sploh ni imela v rokah, temveč delala na podlagi napisanih, oziroma natisnjenih podatkov ter faksimilov. Zasluga, da je opozoril na veliko važnost, ki jo imajo latinski del našega rokopisa in njegovi pripiski za vprašanje o postanku in domovini slovenskih odlomkov gre vseučil. profesorju R. Nahtigalu.¹

Cod. lat. 6426 monakovske državne biblioteke spada v fond rokopisov, katere so leta 1803. prenesli iz starega škofijskega mesta Freisinga² v Monakovo.³ Njegova pripadnost k freisinški cerkvi svete Marije in svetega Korbinijana se da iz rokopisa samega dokazati. V vrhnem delu folija 2 je napisala roka 12. stoletja »iste liber est sancte Marie et sancti Corbiniani Frisinge«. Tako glaseča se provenienčna označba je v starejših freisinških rokopisih kaj pogosta.⁴ Na hrbtu vezave je prilepljen papirnat listič s staro signaturo OM/2. V 17. ali 18. stoletju je bil rokopis last freisinškega stolnega kapitlja. V spodnjem delu bakroreza, prilepljenega na notranjo stran

¹ Važnost latinskega dela brižinskega kodeksa in njegovih pripiskov za vprašanje o postanku in domovini slovenskih odlomkov, Časopis za slov. jezik, književnost in zgod., l. 1918, 1—63. Citiram na kratko »Nahtigal.«

² Pišem Freising in freisinški ker so slovenske oblike (Brizno, Brižnik, Brižinje, brižinski, brižinski) skovane. »Brižinski« rabi, kakor vidim, prvi leta 1854. Janežič v Slov. slovnici, str. 120.

³ Rokopis je na kratko popisan v Catalogus codicum latinorum Bibliothecae regiae Monacensis, tom. 1, pars 3, str. 110 (Monachi 1873).

⁴ Theodor Bitterauf, Die Traditionen des Hochstifts Freising, 1, str. XVIII (Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte, Neue Folge, 4). Citiram »Bitterauf«.

sprednjih platnic in predstavljajočega na polumesecu stoječo kronano Mater Božjo z žezlom v desnici in z detetom v naročaju levece, stoji namreč napis *INSIGNIA CAPITU[LI]*. S svinčnikom pripisana signatura »Friif. 226«, katera se ponavlja tudi na lističu prilepljenem na hrbtu vezave, se nanaša na signaturo, katero je kodeks dobil v Monakovem pred danes veljavno. V Monakovem so uvrstili rokopis med cimelije in mu dali kot takemu najprej signaturo »Cim. IV 6 f.« (notica s svinčnikom na notranji strani sprednjih platnic), potem pa »Cim. 32.« (notica istotam in na papirnatem lističu prilepljenem na hrbtu vezave). Danes je naš rokopis signiran, kot sem že omenil, v vrsti latinskih rokopisov bavarske državne biblioteke s št. 6426.

Rokopis obsega 169 pergamentnih folijev. Preiskujoč sestavo teh folijev glede na pole dobil sem sledečo razporeditev.¹

F. 1: ovojni list zase; f. 2—25: trije kvaterniji; f. 26: posebej uvezan list; f. 27—34: en kvaternij; f. 35—40: en ternij; f. 41—47: en kvaternij, od katerega pa manjka med ff. 47 in 48 en list; f. 48 in 49: dva posamezna lista; f. 50—57: en kvaternij; f. 58—64: en kvaternij, od katerega je pa odrezana skoraj polovica f. 64 in za tem sledeči folij; f. 65—72: en kvaternij; f. 73—79: en kvaternij, od katerega pa manjka med ff. 78 in 79 en list; f. 80—86: en kvaternij, od katerega pa manjka en list med ff. 84 in 85 (tekst tu ni pomanjkljiv); f. 87 do 94: en kvaternij; f. 95—101: en kvaternij, od katerega je izrezan med ff. 96 in 97 en list (tekst je celoten); f. 102—109: en kvaternij; f. 110—119: en kvinternij, od katerega je med ff. 115 in 116 izrezan en list (teksta ne manjka); f. 120—134: dva kvaternija; f. 135—142: sestav osmerih listov, od katerih se držita začetna dva (135 in 136) skupaj s končnima (141, 142), srednji so pa prosto uvezani (137—140); f. 143—146: en binij; f. 147 in 148: dva uvezana lista; f. 149—153: en ternij, od katerega pa manjka med ff. 149 in 150 en list (tekst ni pomanjkljiv); f. 154—162: en kvinternij, od katerega je pa izrezan med ff. 159 in 160 en list; f. 163—169: en kvaternij, od katerega pa manjka zadnji (ovojni) list, čigar ostanki so danes prilepljeni na zadnje platnice.

Pergament naših folijev ni nikakor enotne, temveč kaj različne kakovosti. Mehkemu in gladkemu pergamentu sledi trdo ustrojen, pergamentu rumene barve tak skoraj popolnoma bele barve in temu zopet pergament, po eni strani temne, po drugi pa svetlejšje barve.

Tudi število tekstnih vrst je v različnih delih kodeksa kaj različno. Imamo tekste napisane v 17., 19., 20., 21., 22. in

¹ Temeljni sestav srednjeveškega kodeksa je na dva folija prelomljena pola; zvezo dveh pol s skupaj štirimi foliji imenujemo binij, zvezo treh ternij, zvezo štirih kvaternij (osem folijev), zvezo peterih kvinternij itd.

24. vrstah. 17 vrst: f. 149—162'; 19 vrst: f. 135—147; 20 vrst: f. 50—57, 60—64, 80—134; 21 vrst: f. 58—59; 22 vrst: f. 163 do 169; 24 vrst: f. 2—49, 65—79.

Pergamentne pole so uvezali nedolgo potem ko so bile popisane v v e z, katero smemo imenovati še sočasno. Obstoja iz lesenih, z belim usnjem prevlečenih platnic, v katere je vtisnjena priprosta ornamentika v obliki ravnih črt. Kovinasti sklep je odpadel. V notranjo stran zadnjih platnic vdolbena luknja kaže, da je bil kodeks na svoje mesto v biblioteki nekdanj pritrjen z verigo.

Notranji strani sprednjih in zadnjih platnic sta prelepljeni s fragmentarnima pergamentnima listoma, katere je roka iz konca 13. ali pa iz začetka 14. stoletja popisala s tekstom iz psalmov. List na sprednji platnici je popisán s tekstom iz 36. psalma, vrsta 31—40 (od »lex dei eius in corde« do »quia speraverunt in eo«) in takoj nato z začetkom 37. psalma, od »domine ne in furore« do »in ira tua corripas me«. Od iste roke je popisán tudi list na zadnjih platnicah, ki obsega konec 18. psalma (vrsta 15) od »oris mei« do »redemptor meus«, nato dve vrsti antifone z notami, čemur sledi začetek 19. psalma od »exaudiat te dominus« do »salus dexteræ eius« (vrsta 7).

Na hrbtu vezave in na notranjih straneh platnic so deloma prilepljeni listki s signaturami, deloma pa napisane signature, katere je imel, oziroma ima kodeks v freisinški in monakovski biblioteki. Važnejše teh bibliotekarskih označb sem že omenil.

Rokopisni tekst je napisalo več različnih rok. Predno hočemo na podlagi paleografske analize določiti dobo kodeksovega nastanka, si moramo ogledati njegovo vsebino v celoti. Natančnejši pregled vsebine je potreben že radi tega, ker doslej najobširnejši priobčen vsebinski popis, to je monakovskega kustosa J. B. Bernharta v Kopitarjevem prepisu (»Copia Autographi custodis J. B. Bernhart«, 8 broširanih listov in folio iz Kopitarjeve zapuščine v državni licejski knjižnici v Ljubljani), ni brez mnogih napak.¹

Kodeksove tekste je napisala, kot sem omenil, cela vrsta različnih rok. Že posestno-zgodovinske beležke na fol. 1' je napisalo kar dvoje rok, in sicer prva beležko o kraju Godego na Trevisanskem od »God'go« do »ius macelli«, druga pa notice o freisinških podložnikih v Regensburgu in Ergoldingu. Označiti hočem ti dve roki na kratko s I/1 in I/2. Te notice ne stojé v nikaki vsebinski zvezi z na fol. 2 sledečim tekstom in so napisane bolj slučajno na prazno notranjo stran lista, ki je pred vezavo celega kodeksa služil kot ovojni list ter so nastale, kakor kaže paleografski študij, pozneje kot sledeči glavni tekst.

Ta začenja na fol. 2 z govorom o postnem času (do f. 17'). To in temu govoru sledeči govor o velikonočnem času (do f. 21) je napisala roka, ki

¹ Okrajšanega je priobčil Nahtigal 13—19.

jo na ff. 25—26 najdemo zopet kot roko govora o vestnem izpolnjevanju dolžnosti (roka I/3). Vmes, na ff. 21—23, je napisala ena roka (I/4) »lectio sancti Augustini ad mortuos«, druga na ff. 23'—25 (roka I/5) pa »ordo ad excommunicandum incorrigibiles«, torej stvari, ki vsaj deloma ne stoje v zvezi z zgorajšnjim govorniškim tekstom, temveč so bolj liturgičnega značaja. Na f. 26' končno je napisala nova roka (I/6) tekst začenjajoč z besedami »si cuius uxor constupra fuerit et propter ea maritus perdere illam mahinauerit«, ki ne stoji zopet v nobeni vsebinski zvezi s predidnim tekstom.

S f. 26 je po našem raziskavanju v tehničnem smislu zaključen prvi del našega kodeksa. Obsega poleg ovojnega lista (f. 1), ki vsaj prvotno ni bil namenjen za glavni tekst, natančno tri kvaternije: (ff. 2—25) + f. 26. Natančnejše preiskavanje kaže, da je f. 26 uvezan sam zase in sicer le za to, ker je piscu na f. 25 začenjajočega govora zmanjkalo prostora za nadaljevanje in konec njegovega teksta. Na še prazni zadnji strani tega folija je nato povsem druga roka napisala naknadno povsem drugovrsten tekst. Tudi srednjedober pergament folijev 1 do 26 se kaj očitno razlikuje od mehkega in gladkega pergamenta, ki začenja s folijem 27. Da tvorijo f. 1 do 26 skupino žase, dokazujejo tudi kustodi, s katerimi je štel pisec pole edino le v tem delu celotnega kodeksa (rimske številke na f. 9' in f. 17'), drugod pa ne.

S f. 27 začenja po vsebini drugi tekst, nova pola in drugovrsten pergament. Roka, ki jo hočemo označiti s II/1 napisala je na ff. 27—39' razne govore in sicer latinski pisan govor z grškim naslovom: »*Ὁμιλία του Ἀποστόλου του Ἰταλίου διακονού*« (ff. 27—33), »Sermo beati Maximi episcopi de die sancto paschae« (ff. 33—34'), istega avtorja »Sequentia de sancto pascha« (ff. 35—36), »Lectio sancti euangelii secundum Marcum« (f. 36) in »Omilia beati Gregorii lectionis eiusdem« (ff. 36—39'); zopet druga roka (II/2) je pa napisala govore o rojstvu Gospodovem: »Sermo Leonis papae de die natalis domini« (ff. 39'—40), »Item eiusdem de natale domini« (ff. 40—42), »Item sermo Fulgentii de natale domini« (ff. 42—45), »Item sermo Maximi episcopi de natale domini« (ff. 45—47). Roka, katero smo srečali že zgoraj v prvem oddelku in jo označili s I/5, je zapisala nato na ff. 47—47' še dva spisa, na f. 47 načrt za pridigo na praznik sv. Petra in Pavla, na ff. 47—47' pa spis, naslovljen »omnibus episcopis, presbiteris, diaconibus ac reliquis clericis et cunctis principibus maioribus minoribus omnibusque generaliter fidelibus«, v katerem je govor o dolžnosti klerikov, poučevati povsod in vsakega v božji besedi, ter načrt govora o poslušnosti, ki jo imajo kleriki in laiki izkazovati škofom. Na f. 48 in f. 49' je zapisala zopet nova roka (II/3) »capitulum XXXII concilii Cartaginensis« in »capitulum LIII Africani concilii«, kar pa tvori, kot bomo videli, nadaljevanje teksta na f. 65. Vmes imamo na ff. 48—49 še eno roko (II/4), ki je zapisala semkaj neki »Sermo in pascha.«

S f. 49 konča po mojem mnenju drugi del našega kodeksa. Obsega dva kvaternija (ff. 27—34 in ff. 41—47) ter en ternij (ff. 35—40). Lista 48 in 49 sta posebej uvezana in zavzemata tudi glede na njih napisani tekst, ki ne stoji v nobeni zvezi ne s predidnim in ne s sledečim, pač pa je deloma nadaljevanje več folijev pozneje napisanega, posebno stališče.

Pergament drugačne kakovosti, drugo število tekstnih vrst kot v predidóčem delu, nova pola, druga roka in povsem drugovrstna vsebina, vse to me je prepričalo, da imamo opraviti počenši s f. 50 z novim oddelkom, kateri je prvotno obsegal ravno tri kvaternije. Vsebina doslej pretežno homiliaričnega značaja daje poleg govorov mesta tudi liturgičnim tekstom. Tu imamo po vrsti: »Benedictio salis ad signum ecclesiae benedicendum« (f. 50), »Item benedictio salis« (ff. 50—51), »Exorcismus aquae« (ff. 51—51'), »Benedictio aquae« (f. 51'), »Post commixtionem salis et aquae« (ff. 51'—56'), »Missa pro infirmo« (ff. 56'—57'). Te tekste je napisala doslej neznana roka (označimo jo s III/1). Sledi: »Oratio ad repellendam tempestatem« (ff. 58—59'), »Item contra tempestatem« (ff. 59'—60'), »Iste est sermo in festivitate sancti Michaelis« (ff. 61—62), »In purificatione sancte Mariae« (govor, ff. 62'—64). Tudi te tekste je napisala doslej neznana roka (III/2). Za praznim f. 64' sledi na f. 65 od roke, ki smo jo že zgoraj spoznali in označili s II/3 izpisek iz »concilium Africanum capitulum LIII.« Ker pa pisec tu na f. 65 ni shajal v drugače popisanim kodeksu s prostorom, nadaljeval je ta tekst na praznem prostoru, ki ga je našel spredaj najprej na f. 49' potem pa na f. 48.

Za koncilskimi izpisi sledi na ff. 65'—69' spis o osmerih glavnih grehih začenjajoč »[O]cto sunt uicia principalia« in nato spis o čednosti »[P]rimo sciendum est quid sit virtus« (f. 69'—71). Ta dva teksta je zapisala nova roka, ki jo hočemo označiti s III/3.

Na sledečih ff. 71—72 je napisala roka, ki smo jo že zgoraj spoznali kot roko raznih »sermon«-ov in označili s II/2 »Sermo de adventu spiritus sancti.« Stara znanka je tudi roka sledečega teksta (I/5) o raznih cerkvenih vprašanih (f. 72), ki je že zgoraj na ff. 23'—25 in ff. 47—47' napisala po vsebini sorodne kratke sestavke. V tem oddelku sledite na f. 72' še dve formuli o maziljenju bolnika s sv. oljem. Ko so bili namreč posamezni deli že uvezani v skupen kodeks, pripisala je nova roka (III/4), jako podobna roki teksta, ki začenja na f. 73, na f. 72' te formule, ki po vsebini spadajo k »ordo ad uisitandum infirmum sine unguendum« in jih je pisec, hoteč jih imeti radi praktične rabe v neposredni bližini tega spisa, napisal neposredno pred njega na zadnjo prazno stran pergamentnega zvezka, uvezanega pred (današnjim) folijem 73.

Nov, četrty del našega kodeksa začenja s f. 73 in sega do f. 79, po obsegu prvotno ravno en kvaternij. Pergament je v nasprotju s predidóčim trdim mehak in svetle barve. Največji prostor v tem četrtem delu zavzema liturgičen »Ordo ad uisitandum infirmum sine unguendum« (ff. 73—77). Ta tekst je napisala doslej neznana roka (IV/1), ravnotako kot sledeče antifone ob priliki procesij (f. 77') in formule o posvečevanju voska (»benedictio incensi«) na f. 77'. Od kvaternija je ostalo torej nepopisanih še celih šest strani ali trije foliji (ff. 78, 79 in 80). Prvega (f. 78) je uporabila roka liturgičnega teksta (IV/1), da je pripisala slovenski tekst, takozvani prvi slovenski odlomek (»Glagolite ponaz redka zloueza...«). Od ostalih folijev manjka eden tik za prvim slov. spomenikom, danes med ff. 78 in 79. Da so pri dragocenosti pergamenta v srednjem veku tega izrezavali, kjer je ostal nepopisan, ni nič nenavadnega. Toda

ostalo je v tem delu kodeksa še vedno nekaj praznega prostora. Semkaj je vpisana tik za prvim slovenskim odlomkom na ff. 78'—79 lista raznih osebnih imen. Roka, ki jih je napisala, se je po natančnem paleografskem primerjanju izkazala ista kot ona, ki je na f. 1' napisala notice o freisinških posestvih v Regensburgu in Ergoldingu, torej I/2. Za temi imeni sledeči »sacramentum Hebreorum« (na f. 79) je napisala doslej neznana roka, ki jo kot drugo v tem delu rokopisa hočemo označiti s IV/2. Zadnja stran četrtega dela (f. 79') je ostala prvotno nepopisana.

Nov obširen peti del kodeksa začenja s f. 80. Tu lahko razlikujemo sledeče roke in tekste.

Roka V/1: »Ordo qualiter episcopus excommunicare infideles debeat. Ex concilio Rotomageno« (ff. 80—82); »Item alia excommunicationis allocutio. Ex concilio Aureliano« (ff. 82—83); »Item alia terribilior excommunicatio. Ex concilio Turonico« (ff. 83—83'); »Excommunicatio brevis« (f. 83'); »Qualiter episcopus reconciliet vel recipiet excommunicatum« (ff. 83'—84); »Ex concilio Rotomageno«. O ubijalcu očeta ali matere (f. 84); »Unde supra« (sc. »ex concilio Rotomageno«). O udeležbi pastirjev in kmetov pri nedeljskih in prazniških mašah (f. 84).

Roka V/2: »Sermo in dedicatione sanctae Mariae et sancti Corbini« (ff. 84'—86').

Roka V/3: »LXVIII. Prefacio vel increpacio ad plebem« (f. 87); »LXXXV. Increpacio ad plebem« (ff. 87—90); »De inicio quadragesimae« (ff. 90'—94'); »In cena domini«, pridiga (ff. 94'—96'); pridiga z začetkom »Qui ueritatis flumina« (ff. 96'—102); pridiga z začetkom »Cum semper nos dilectissimi« (ff. 102—104'); pridiga z začetkom »Duae res sunt fratres karissimi« (ff. 104'—106); »In natale Johannis Baptistae«, pridiga (ff. 106' do 108'); »Incipit prefacio sancti Ysidori episcopi. LXVII. Testmonia [!] de Christi passione« (f. 108'—109); »Incipiunt testimonia scripturarum« (ff. 109—118); velikonočna pridiga (ff. 118—118'); »Eiusdem de quadragesima« (ff. 119—122); pridiga z začetkom »Modo fratres dilectissimi cum euangelium legeretur« (ff. 122—124'); pridigarski tekst z začetkom »Seminaria a deo seminata« (ff. 124'—126'); »Tertia ammonitio per quam docemur ut cogitationes turpes debeamus fugere...« (ff. 127—131); »Sermo de adventu domini« (ff. 131—133); pridiga v Božiču z začetkom »Reuoluitur annualis circulus« (ff. 133—134'); »De duodecim remissionibus peccatorum« (ff. 134' do 135); »Eiusdem de similitudine ulme arboris et uite« (ff. 135—138); »Admonitio ad illos qui sic elemosinas frequentius faciunt ut tamen et rapinam exercent et adulteria cottidiana committant« (ff. 138'—142); »De dilectione parentum et decimis« (ff. 142—145'); »Ut qui oblationes defunctorum retinent excommunicentur. Ex concilio Uasensi. Capitulum III.« (ff. 145—146'); »Ut basilicę in cuius territorio sunt in eius episcopi maneant potestate. Ex concilio Aurelianensi. Capitulum XIII.« (f. 146); »Concilio Meldensi titulo LXXX. Scelerosi et in capitalibus uiciis...« (ff. 146—147).

Roka V/4: »Haec est constitutio uenerabilis ducis Heinrici et omnium primatum tam episcoporum quam comitum« (takozvane »constitutiones Ranshofenses« bavarskega vojvode Henrika II., ff. 147'—148).

Vmes, med tekst teh glavnih rok, ste napisali še dve roki razne notice. Prvič je napisala roka, ki smo jo že zgoraj spoznali kot roko beležk o freisinških podložnikih v Regensburgu in Ergoldingu (f. 1') in osebnih imen na ff. 78'—79' ter jo označili s I/2, v našem delu imena podložnikov, ki so v Aniški dolini pod oblastjo nekega Liutulfa (f. 126'). Drugič je pa neka doslej neznana roka (označiti jo hočemo s V/5) napisala na f. 146 »testes concambii Abrahę episcopi et Adalperonis«.

Tekst v dveh stolpcih in v sedemnajstih vrstah ter nova vsebina in nove pole, ki začenjajo s f. 149 kažejo, da imamo tu opraviti z novim (šestim) oddelkom našega kodeksa. Tudi v njem lahko razlikujemo več rok.

Najprej je roka, ki jo označujemo s VI/1, napisala tekst o postu z začetkom »[P]ostquam dei filius« (ff. 149 kolona 1 — f. 149' kolona 2) in tekst o umivanju nog in posvečevanju krizme na veliki četrtek začenjajoč »quid est domino iñus obsequium« (f. 149' kol. 2 — f. 151 kol. 1).

Nato je roka VI/2 vpisala tekste: »Quid enim in psalmis non inuenitur« (f. 151 kol. 1 — f. 152 kol. 2); »Incipit interpretatio alleluię« (f. 152' kol. 2 — f. 152' kol. 1); »Interpretatio glorię« (f. 152' kol. 1); notice o freisinškem posestvu Godego na Trevisanskem (f. 152' kol. 2 — f. 153 kol. 1). Roki VI/1 in VI/2 imate navado pisati v dveh stolpcih.

Sledite jima dve roki, ki ne pišete v dveh stolpcih temveč zdržema čez celo stran. Označiti ju hočemo s VI/3 in VI/4. In sicer je napisala roka VI/3: govor o pokori z začetkom »Fratres karissimi. Ex testimonio proprię conscientię« (ff. 153'—155'); »Gregorius Etherio episcopo. CCXXXIII. In libro regiminis. Quamuis nobis triste.« (pismo papeža Gregorja I. lyonskemu škofu Eteriju, 602 nov., izd. Mon. Germ., Epist. 2, 373; ff. 155' do 156'); »Scripsit mihi tua dilectio X nostro portamus« (pismo istega iz februarja 601. Anatoliju diakonu v Carigradu, izd. Mon. Germ., Epist. 2, 299; ff. 156'—157'). Takoj nato je vpisala nova doslej neznana roka VI/4 tekst, ki stoji v vsebinski zvezi s predidnimi pismi papeža Gregorja Velikega: »Gregorius Mariāno archiepiscopo Ravennati. LXXVII.« (ff. 157—157', izd. Mon. Germ., Epist. 2, 136).

Že dosedanji opis vsebine tega dela našega kodeksa kaže, da je služil ta zvezek bolj za slučajnostne vpise najrazličnejše vsebine. Poleg liturgičnih tekstov se vrste notice o posestvih freisinške cerkve, poleg teh zopet pisma papeža Gregorja Velikega, vse to od različnih rok in enkrat v enem, drugič zopet v dveh stolpcih.

Tak značaj slučajnostnega vpisa, v nobeni pravi zvezi z neposredno predidnim ali sledečim tekstom, imata tudi takozvana drugi (začetek »Eccę bi detd nas nezegresil«, ff. 158' kol. 1 — 160 kol. 1) in tretji (začetek »Jazze zaglagolo«, ff. 160' kol. 1 — 161' kol. 1) slovenski odlomek. Potom paleografskega primerjanja sem dognal, da ju je napisala ista roka kot zgoraj na ff. 151—153 tekste o vsebini psalmov, razlago aleluje ter gloriје in notice o posestvu Godego (roka VI/2). Kakor zgoraj latinski piše tudi tukaj slovenski tekst ta roka v dveh stolpcih. Opozarjam še, da je tam, kjer tekst drugega slov. odlomka preskoči od f. 159' (ifelezni cliufi) na f. 160 (ge raztrgachu) med tema dvema folijema en folij izrezan, kar

je lahko dokaz, da so prazen kodeksov pergament pred vpisom slovenskega teksta rabili tudi za druge svrhe in ga zato izrezavali ali ga pa tudi samo zato odstranili, ker je bil slabe kakovosti ali pomanjkljivo prepiran.

Takoj za tretjim slovenskim odlomkom sledi od povsem druge roke (označimo jo s VI/5) nov tekst, ne več kot prejšnji v dveh, temveč v enem stolpcu: »Sermo in nativitate sanctae Mariae uirginis et sancti Corbiniani confessoris« (ff. 161'—162'). Ista roka je pridala že obstoječima polama šestega dela še en kvaternij in ga izpolnila s »Sermo de coena domini« (ff. 163—169). Roka teh dveh govorov kaže z ozirom na časovno dobo mlajši tipus nego ga imajo one predidajočih slovenskih in latinskih tekstov. Druga stran fol. 169 je ostala nepopisana.

Ako si predočimo posamezne dele in roke našega kodeksa dobimo sledečo razpredelbo:

Prvi del (ff. 1—26). Roke: I/1 (f. 1'); I/2 (f. 1'); I/3 (ff. 2—21, 25—26); I/4 (ff. 21—23); I/5 (ff. 23'—25, tudi v drugem in tretjem delu); I/6 (f. 26').

Drugi del (ff. 27—49). Roke: II/1 (ff. 27—39'); II/2 (ff. 39'—47); I/5 (ff. 47—47', tudi v prvem delu); II/3 (f. 48, f. 49', tudi v tretjem delu); II/4 (ff. 48—49).

Tretji del (ff. 50—72). Roke: III/1 (ff. 50—57'); III/2 (ff. 58—64); II/3 (f. 65, tudi v drugem delu); III/3 (ff. 65'—71); II/2 (ff. 71—72, tudi v drugem delu); I/5 (f. 72, tudi v prvem delu); III/4 (f. 72').

Četrty del (ff. 73—79). Roke: IV/1 (ff. 73—78'); I/2 (ff. 78'—79, tudi v prvem in petem delu); IV/2 (f. 79).

Peti del (ff. 80—148). Roke: V/1 (ff. 80—84); V/2 (ff. 84'—86'); V/3 (ff. 87—147); V/4 (ff. 147'—148); I/2 (f. 126', tudi v prvem in četrtem delu); V/5 (f. 146).

Šesti del (ff. 149—169). Roke: VI/1 (ff. 149—159); VI/2 (ff. 151—153 in ff. 158'—161'); VI/3 (ff. 153'—157); VI/4 (ff. 157—157'); VI/5 (ff. 161'—169).

To so roke pisav v kodeksu, katerim gre pripisovati gotovo sočasnost v postanku. Poleg tega pa imamo raztresenih v rokopisu celo vrsto notic nastalih pozneje. Provenienčno notico iz 12. stoletja na f. 2 »iste liber est sancte Marie et sancti Corbiniani Frisinge« smo že omenili. Pisne poizkuse iz 12. stol. imamo na f. 49' (»probatio«, »penna nichil valuit dicit qui scribere nescit«, »penna nichil valuit dicit qui scribere«), f. 50 (» . t. dei gratia....«), f. 147' (»var hin brivellin«), f. 148 (»vampucel«), f. 148' (n. pr. »noster«, »quies«, »pater«, »swester gib mir daz zelone«, posamezne črke, ornamentalne risbe), f. 162' (»vns ist div zet«), f. 163' (»swester gib mir daz zelone vnde sage miner niescelen«, nato dvakrat a drugič zabrisano »swester gib mir daz zelone«).

Še 11. stoletju bi pripisoval zabrisani besedi »Iam [= pri-mam] solui« v desnem vogalu folija 57 in na glavo postavljene

besede »cauete« oziroma »videte« in »quia« na f. 1' oziroma f. 8'.

Po najdbi slovenskih tekstov v začetku 19. stoletja je vzbudil kodeks novo pozornost. Takrat so njegovi preiskovalci vpisali vanj s svinčnikom vrsto notic. Enega so zanimala notice o posestvu Godego in opozoril je pri tozadevnem mestu na f. 1' s »v. / circa / finem / fol. 152 verso« na drugo mesto, ki govori o tem posestvu, na f. 146 ga je interesirala zamenjava med škofom Abrahamom in Adalberonom ter pristavil pri onemu imenu »Abr. 951—« pri temu pa »v Ebersberg?«, na f. 153 citira iz Meichelbeckove *Historia Frisingensis* »992 Meich. p. 147 = id. p. 177 de a. 972«, a tudi pisni poizkusi na ff. 147', 148', 162' in 163' ga zanimajo; na koncu je pa preštel liste kodeksa zaznamujoč zgoraj v desnem vogalu folija 169: »169 Bll./f.«.

Druga oseba se je zopet zanimala za avtorje raznih latinških tekstov, citirala Cezarija iz Arlesa ter druge freisinške kodekse na ff. 87', 127', 135 in 138'. Tretji je opozarjal na zvezo med tekstom koncilskih aktov na f. 49' in f. 65. Četrti je pri spisih na ff. 42, 127 in 135 citiral odgovarjajoči tisk v Mignejevi latinski patrologiji.

Študij kodeksa z ozirom na njegovo vsebino in zunanje znake nam je podal dokaz, da ta obstoja iz šesterih delov, kateri so v njem v eno celoto vezani. Tak nastoj kodeksa ni v srednjem veku nič nenavadnega. Zanj govori sorodna vsebina posameznih zvezkov, ki je na splošno liturgično-homiliaričnega značaja. Praktična uporaba je silila, da so uvezali razne zvezke s sorodno vsebino v en sam obširen zvezek.

V svrhu razlage organičnega nastoja posameznih tekstov hočem razlikovati takozvane glavne roke, ki so vpisale v posamezne zvezke po vsej verjetnosti tekste že pred vezavo v en kodeks. Te bi bile v prvem delu roki I/3 in I/4, ki ste napisali na ff. 2—23 tekste homiliaričnega značaja. V drugem delu je glavna roka II/1, ki je na ff. 27—39' napisala istotako govorniške tekste. V tretjem delu štejemo za glavne roke III/1, III/2 in III/3, ki so izpolnile folije 50—64 in folije 65'—71. V četrtem delu je glavna roka IV/1, ki je napisala na ff. 73—78' liturgičen tekst. V petem delu so glavne roke V/1, V/2 in V/3 s tekstom na ff. 80—147. V šestem delu končno štejemo med glavne roke VI/1, VI/2, VI/3, VI/4 in VI/5.

Vse ostale roke so napisale nekake dodatne tekste k glavnemu tekstu. Te postranske roke se vrste za glavnim tekstom v različnih delih v istem redu. Za glavnim tekstom drugega in tretjega dela pride dvakrat takoj roka II/2, obakrat s teksti retoričnega značaja. V prvem, drugem in tretjem delu sledi takoj za glavnimi rokami postranska roka I/5. V drugem

in tretjem delu je vpisala roka II/3 na prostor, ki ga je v drugače že popisanem kodeksu še našla, izpiske iz koncilskih določil. Kratke beležke o freisinških posestvih in podložnikih je vpisala roka I/2 v prvi, četrti in peti del našega kodeksa. Tako vidimo, kako so, ko so bili že vsi deli skupaj uvezani v en kodeks, iskale iste roke v različnih partijah prostor za svoje vpiske.

Poleg teh rok, ki so vpisale svoje tekste na različnih mestih kodeksa imamo pa tudi take, ki se nam v celem kodeksu le enkrat pojavijo, vsakokrat le s kratkimi teksti tam, kjer se jim je nudil ravno prostor, najraje pa ob koncu posameznih zvezkov, kjer je pač najpreje ostalo še nekaj praznega prostora. Tu je roka I/1 z beležko o posestvu Godego, ki je našla mesto na ovojnem listu. Roka I/6 je izbrala prostor na zadnji strani prvega zvezka s tekstom »si cuius vxor constupra fverit«. V drugem delu je na njegovih zadnjih praznih straneh napisala roka II/4 kratko velikonočno pridigo. Zopet zadnjo stran tretjega dela je uporabila roka III/4, da je s kratkimi formulami pojasnila takoj sledeči liturgičen tekst v neposredno sledečem in takrat gotovo že uvezanem četrtem delu. Tudi zadnji nepopisani folij četrtega dela je dobil svojega pisca, ki je nanj napisal na sprednjo stran (f. 79) svoj kuriozen »sacramentum Hebreorum«. Verso tega folija (79') je sploh ostal nepopisan. Preiskava je dognala, da v petem delu folija 147 in 148 sploh ne spadata v sestav ostalih pol ter sta prosto uvezana, pač zato, ker je pisec predidóčega teksta rabil prostor za konec svojih izpiskov iz koncilskih zaključkov; ker je pa tu ostalo še dovolj praznega prostora, vpisala je semkaj roka V/4 ranshofensko »constitutio« bavarskega vojvode Henrika II., ki po svoji vsebini ne stoji v nobeni zvezi ne s predidóčim in ne s sledečim tekstom. Istotako v petem delu je uporabila roka V/5 prazen prostor za vpis štirivrstnega seznama prič pri zamenjavi škofa Abrahama in nekega Adalberona. Tudi zadnja stran petega dela našega kodeksa je ostala prvotno nepopisana.

To vse smo navedli tako natančno, da lažje pokažemo, kako so prišli slovenski odlomki med obdajajoči jih latinski tekst. Oziraje se na celotni rokopis in njegovo vsebino lahko rečemo, da zveza med latinskimi in slovenskimi teksti ni orgánična, temveč obstoja le v toliko, da so vpisani v kodeks, čigar zunanji sestav tvori šestero po njihovi liturgično - homiliarični vsebini skupaj spadajočih zvezkov, poleg drugih podobnih in sorodnih tudi trije slovenski teksti, kojih vsebina je istotako liturgično-homiliaričnega značaja.

2.

Do sedaj se nismo dotaknili vprašanja o dobi postanka a latinskih in slovenskih tekstov našega kodeksa. Za razrešitev tega vprašanja ste odprti dve poti. Doženemo to lahko potem paleografskega študija posameznih pisav ali pa opiraje se na historične podatke, ki nam jih nudi vsebina kodeksa samega v zvezi z drugimi sočasnimi historičnimi viri.

Ubrati hočem najprej prvo pot in potem paleografske analize dognati dobo kodeksovega postanka. Preiskujoč pisave našega rokopisa, v prvi vrsti seveda njegovih slovenskih tekstov, skušali so že različni raziskovalci dognati njegovo starost.

Georg Heinrich Pertz je stavil leta 1824. prvi slovenski odlomek v 11. stoletje, drugi in tretji odlomek pa v 10. ako ne celo v 9. stoletje. Le predpostavljajoč slučaj, da je pisec posnel starejše tekste, je mogoče tudi ta spomenik staviti v začetek 11. stoletja.¹ Ulr. Fr. Kopp se je pridružil Pertzovemu mnenju, vendar pravi, da je na prvi pogled stavil rokopis v 12. stoletje.² Jakob Grimm stavi slovenske tekste v 9. ali mogoče že v 10. stoletje. 11. stoletje se mu zdi izključeno.³ J. B. Bernhart stavi celoten kodeks v 10. stoletje; pridružuje se mu Kopitar.⁴ Tudi A. Schmeller datira večino kodeksovih tekstov z 10. stoletjem, pravi pa, da so gotovi deli lahko nastali v razdobju tja do srede 12. stoletja.⁵ V tiskanem katalogu rokopisov monakovske biblioteke je stavljen naš rokopis v 10.—12. stoletje.⁶ Laubmann in S. Riezler datirata leta 1895. slovenske in nekatere latinske tekste našega kodeksa s koncem 10. in početkom 11. stoletja.⁷ E. Mühlbacher sodi leta 1895., da je napisan prvi slovenski spomenik koncem 10. ali početkom 11. stoletja, lista freisinških podložnikov na ff. 78'—79 še v 11. stoletju, drugi in tretji slovenski spomenik v drugi polovici 11. stoletja in koncem tega stoletja za njima sledeči latinski »sermo«.⁸

Opozarjam, da so od imenovanih paleografov in filologov imeli rokopis v originalu pred seboj edino le Bernhart, Schmeller, Laubmann in Riezler. Ostali so izražali svojo sodbo le na podlagi faksimilov.

¹ П. Кеппенъ, Собрание словенскихъ памятниковъ находящихся въ Россіи, Санктпетербургъ 1827, 11—12.

² Кеппенъ, 12.

³ Кеппенъ, 12—13.

⁴ Kopitar, Glagolita Clozianus, XXXIV. Vindobonae 1836.

⁵ Münchener Gelehrte Anzeigen, 1837, 107.

⁶ Catalogus codicum manu scriptorum bibliothecae regiae Monacensis, 1873, 1, 3, 110.

⁷ Sodbi Laubmanna in S. Riezlerja iz leta 1895. pri V. Vondráku, Frisinské památky, jich vznik a význam v slovanském písemnictví, v Praze 1896, 47.

⁸ Mühlbacherjeva izjava iz leta 1895. pri Vondráku, str. 47—48.

V sledečih odstavkih hočem od paleografske strani preiskati pisave našega kodeksa, katerega sem par tednov študiral v monakovski državni biblioteki (julija 1922). Upoštevati hočem pri tem vse pisave, vendar podati v prvi vrsti analizo onih rok, ki so napisale slovenske tekste.

Pisave našega kodeksa predstavljajo različno individualizirane vrste one minuskule, katera se je razvila na temelju karolinške minuskule, to je one vrste pisma, ki se je izoblikovalo za časa Karla Velikega v pisnih šolah zapadne Evrope in razširilo kmalu povsod, kjer so pisali z latinskimi pismenkami. Stoletja, ki sledijo dobi karolinške pisne reforme kažejo glede pisave le počasen razvoj, izhajajoč od karolinške minuskule. Izpremembe v pisavi so v 10. in 11. stoletju le majhne in malo očitne. Novi elementi prodirajo le polagoma. Ta navidezen zastoj v razvoju ima za posledico, da je v tej dobi možnost določiti od paleografske strani na precizen način spomenike z ozirom na kraj in čas postanka precej otežkočena. Gotova pravila in razločke za posamezne dobe tega pokarolinškega pisnega razvoja je kaj težko podati. Ravno v tej dobi, to je v 10. ali 11. stoletju, je pa naš kodeks nastal. Zato je natančnost pri določevanju njegovih paleografskih posebnosti posebno potrebna. Ozirati se je treba na deželo in če mogoče šolo, iz katere je naš kodeks izšel. Napačno bi bilo primerjati pisave našega, po vsem sodeč v območju freisinške cerkve, to je na Bavarskem, nastalega kodeksa mogoče s sočasnimi v Franciji nastalimi kodeksi. Pisave so bile ob istem času v eni deželi v vse drugačnem razvoju nego v drugi. Zato sem pri paleografski analizi našega kodeksa uporabljal kot primerjalen v prvi vrsti bavarski in bližnji salzburški material. Imel sem v rokah vrsto kodeksov monakovske državne biblioteke, ki so freisinške provenience in datirajo iz 10. in 11. stoletja. Po Chroustovih *Monumenta Palaeographica* sem študiral pisave pisnih šol v Regensburgu, Würzburgu, Tegernseeju in Salzburgu.

Prvi slovenski odlomek je vpisan na ff. 78—78' našega kodeksa in kaže isto pisavo kakor predidoci latinski liturgičen tekst na ff. 73—77'. Paleografska analiza te pisave je dognala sledeče rezultate.

Črke *a* kaže zaprto uncialno obliko (*a*), katera je v teku 10. stoletja povsem izpodrinila odprto grški črki *α* podobno obliko. Proti koncu tega stoletja so rabili odprto obliko le nadpisano v okrajšanih besedah, v našem tekstu jo najdemo v besedi *sup^α* = *supra* (f. 73', vrsti 12 in 13).¹

Črke *b*, *d*, *h* in *l* imajo debela stoječa debela; *d* in *l* se končujeta spodaj v kratkih zaključnih črticah, kar je znak pisav

¹ Chroust, VII, 9.

prve polovice 11. stoletja.¹ Take v ostrem kotu zavite črtice imajo ob svojem začetku in koncu tudi črke *i*, *m*, *n* in *u*, kar je znak latinske pisave iz konca 10. in početka 11. stoletja.²

Visoka oblika črke *z* (*Z*), ki jo najdemo tako pogostokrat v slovenskih besedah našega rokopisa je posebnost bavarskih pisnih šol iz konca 10. in začetka 11. stoletja.³ V nekem salzburskem rokopisu, napisanem med leti 991. in 1023., naletimo na tak *z* pogostokrat sredi besede, torej ravnotako kakor v slovenskih tekstih.⁴

Lahko lomljenje črk, ki ga opažamo v bavarskih rokopisih mestoma že sredi 11. stoletja, v naših tekstih še nisem mogel zaslediti.⁵

Proces delitve besed se je v latinskih tekstih vršil polagoma tekem 10. in prve polovice 11. stoletja, le enozložne besede so n. pr. na Bavarskem že sredi tega stoletja družili s sledečimi (n. pr. *ab omnibus*, *cum omnibus*, *indie*).⁶ Naš slovenski tekst je v tem oziru sledil popolnoma latinskemu vzorcu. Tako najdemo v prvem slovenskem spomeniku skupaj pisano: *ponaz*, *zenebeze*.

Okrogli *s* in špičasti *v* sta v našem tekstu še pogosta (f. 73, vrsta 17—24; f. 73', v. 7, 23; f. 75, v. 3; f. 75', v. 18; f. 76, v. 11; f. 78', v. 14), prvi posebno v besedi *deus* na koncu. Ti dve črki sta karakteristični za 11. stoletje (Chroust VIII, 3 a), toda nanje naletimo že tudi v drugi polovici 10. stoletja. Špičasti *v* imamo n. pr. v nekem salzburskem kodeksu nastalem med 991. in 1023. tudi v sredi besede (Chroust VIII, 1). Isti pojav zasledimo v našem latinskem tekstu v besedi *flagellanti* (f. 78', v. 14, pripisek k slovenskemu tekstu), a v slovenskem tekstu prav pogostokrat (n. pr. *miloztiuvi*, *izpovuede*).

Ligatura *ni* (ni) je v bavarskih rokopisih iz 2. polovice 11. stoletja že nekaj nenavadnega (Chroust III, 2, 8, 9), mi jo še najdemo v besedi *nominis* (f. 77, v. 19).

Od drugih ligatur je omeniti *st* (f. 73, 75), *at* (f. 73, v. 13) in *ct* (f. 74, v. 7; f. 74', v. 1; f. 75; f. 75'; f. 76; f. 76'). Posebno *ct* kaže prej na desetletja pred in po letu 1000 nego mogoče na dobo za kakih 50 do 70 let poznejšo (Chroust IV, 1 b; III, 2).

Črko *n* v obliki *N* rabi naš pisec le na koncu besede *amen* (f. 74). Raba te črke v sredi besede bi pomenjala že v drugi polovici 10. stoletja arhaizem (Chroust III, 2).

¹ Chroust, III, 5; III, 6.

² Prim. pisavo nekega regensburškega kodeksa iz let 1024.—1027. v monakovski državni biblioteki (Chroust, III, 5).

³ Chroust, III, 2, 4, 6; IV, 1; VII, 9.

⁴ Chroust, VIII, 1.

⁵ Chroust, III, 7.

⁶ Chroust, III, 7; II, 6.

Raba črke *e* z repom: *e* (*e* caudata) in *ae* je proti koncu 10. stoletja in začetkom 11. stoletja v bavarskih rokopisih v istem tekstu in v istih besedah eno poleg drugega nekaj prav navadnega (Chroust I, 6; III, 4). Isti pojav lahko zasledujemo tudi v našem tekstu pogostokrat (*ecclesia* in *aeclesia*, *animae* in *anime*, *gratie* in *gratię* itd.)

Od kratice najdemo v latinskem tekstu:

℥ za zlog *rum* na koncu besed (*membraorum*, f. 74, v. 4; *peccatorum*, f. 74, v. 7; f. 76, v. 7; f. 76, v. 19; *suorum*, f. 76, v. 7).

ē (est, f. 74; f. 75, v. 1).

l (vel, f. 76, v. 20).

Znamenje za zlog *ur* ∞ (ff. 74', 76, 76', 77).

Črtica nad besedo za označbo izpadka različnih delov besede (*pāt* = *pater*, *ōma* = *omnia*).

; znamenje za zlog *us* na koncu besed (n. pr. *fratrib;*).

, pri kraššanju zloga *que* v besedah *atque*, *neque*, *queque*, *sicque*, *eiusque*,

℥ ℥ in *̄* za kraššanje zlogov *per*, *pro* in *pre*.

℥ znamenje za končni *us* v *huius*, *eius* (f. 74, v. 16; f. 76', 18).

Vse te kratice ne nudijo nič posebnega in jih najdemo šestokrat v sodobnih latinskih rokopisih.

Od slovenskih imamo kraššano edino le besedo *uzē* kot zadnjo v 6. vrsti na f. 78. Toda tudi tukaj je pisec, ki drugače ni uporabljal kratice v slovenskem tekstu, kraššal le zato, ker mu je na koncu vrste zmanjkalo prostora. Na isti način so v predidajočem latinskem tekstu kraššane besede *cū*, *que* (f. 73, v. 19), *quā* (f. 73', v. 4). Staro pravilo je, da je s tako črtico nad zadnjo črko besede v redu označen izpadek črke *m* ali pa *n*.

Od ločil naletimo v latinskem kot slovenskem tekstu edinole na piko.

Nad besedami prvega slovenskega odlomka je 70krat postavljen a k c e n t v obliki kratke poševne črtice. Po mojem mnenju je pisec tu ravnal tako, kakor so to delali skrbni pisci lat. tekstov tiste dobe, kateri so stavili akcentsko znamenje na razne zloge besed, posebno v tekstih, kateri so bili namenjeni za javno čitanje.¹ Ravno naš tekst pa predstavlja splošno izpoved napisano za glasno in javno branje pred ljudstvom. Pisci lat. tekstov so stavili radi razločevanja taka naglasna znamenja posebno na predloge in veznike, katere so v 10. stol. navadno še pisali skupaj s sledečo besedo (prim. v lat. tekstu napisane od roke prvega slov. odlomka dvakrat *áte*, f. 75, v. 13; f. 76' v. 21; v slov. tekstu pa: *i zuetemu*, *i zuetei* f. 78, v. 3; *ivueriui*, f. 78, v. 8; *inezem*, f. 78, v. 5, 6, akcent spada tu nad *i*, čeprav je pisan skoraj nad *u*, stavili so ga vedno nekoliko na desno od naglašene zloga; *i inoga*, f. 78, v. 19; *iprotiume*,

¹ W. Wattenbach, Anleitung zur lat. Palaeographie, izd. 1886, 96.

f. 78, v. 19; *i odineh*, f. 78, v. 22; *i zuetei*, *i územ*, f. 78, v. 24; *i mó*, dvakrat, f. 78', v. 5. 6; *i me*, f. 78' v. 6; *imoi*, f. 78' v. 7; *i víecni*, f. 78' v. 10; *ó uuek*, f. 78', v. 11). Tudi tuje zveneča krajevna in osebna imena z v lat. jeziku neobičajnimi skupinami glasov imajo pogosto akcente (v našem slov. tekstu je posebno pogostokrat akcent tam kjer stoji v poleg *u* ali kakega drugega samoglasnika ali soglasnika, skoraj polovica akcentov stoji nad *u* ali *v*, n. pr.: *míloztíuóí*, f. 78, v. 2; *óuurá-ken*, f. 78, v. 13; *vúolu*, *vúede*, f. 78, v. 14; *vúecera*, f. 78, v. 18; *vúez*, f. 78, v. 20; *vúenli*, f. 78, 23; *vúecíne*, f. 78', v. 10).

Da bi pa pomenjalo znamenje v našem odlomku mestoma piko nad črko *i*, kakor trdi to Vondrák (Fris. památky, 35—36, je izključeno, kajti prva znamenja v obliki črtic nad *i*-jem se pojavijo še-le v 12. stoletju. (Steffens, Lateinische Paläographie, 1903, XIX).

Zanimivejša v paleografskem oziru je roka, ki je napisala na ff. 158'—161' drugi in tretji slovenski odlomek in pred njima na ff. 151—153 latinski tekst. Na prvi pogled bi jo človek pri-sodil v starejšo dobo, izkazuje namreč starejši duktus in manjšo okretnost v pisanju nego roka prvega slovenskega odlomka. Natančnejša paleografska analiza nas bode poučila o dobi po-stanka teh tekstov.

Odprto obliko črke *a* (ω), ki so jo rabili v drugi polo-vici 10. in v prvi polovici 11. stoletja le še v okrajšanih bese-dah, najdemo v našem tekstu enkrat v besedi *sup̃nominata* (f. 153, v. 10).

Zgornji deli črk *b*, *d*, *h* in *l* imajo v latinskem in sloven-skem tekstu obliko debelega kola; o kakih črticah, ki bi zaklju-čevale te črke na zgoraj, kakor se pojavljajo v latinski pisavi še-le tekom 11. stoletja, ni v naših tekstih še nobenega sledu. Pri *d*, *i*, *l*, *m*, *n* in *u* najdemo take ostro zavite sklepne črtice na spodnjem robu črke. Take sklepne črtice pri teh črkah so značilne za pisavo latinskih tekstov okoli leta 1000 (Chroust III, 6 a, 7).

V bavarskih rokopisih iz prvih desetletij 11. stoletja je uncialni *b* še pogost (Chroust III, 5) in, glej, najdemo ga isto-tako večkrat v drugem in tretjem slovenskem odlomku (f. 159, v. 8, 10; f. 159', v. 1, 2, 3, 13; f. 160, v. 3; f. 160', v. 14; f. 161, v. 1, 6, 8, 13).

Kakor v prvem je tudi v drugem in tretjem slovenskem spomeniku oblika črke *z* jako značilna in ravno taka, kakor v bavarskih rokopisih iz desetletij pred in po letu 1000 (Chroust, III, 6 a, 2, 4, 9; IV, 1 b; VIII, 1). Napisana je ta črka v dveh variantah (*Z* in *Ź*).

O lomljenju črk, ki se pojavlja še-le v drugi polovici 11. stoletja, tudi v teh naših tekstih ni še nobenega sledu.

Okrogli s naletimo le v tretjem slovenskem odlomku, a še tu le v začetku besed *sc̃* (f. 160', v. 14; f. 161, v. 9) in *sc̃o* (f. 161, v. 9). Ta način uporabe okroglega s je v bavarskih rokopisih iz zadnjih desetletij 10. stoletja kaj običajen (prim. Chroust III, 2).

Od ligatur je v rabi prevrženi *et* (&) kot veznik in tudi v sredi besede (*ēas* = *etas*, f. 151, v. 15; *iacē* = *iacet*, f. 152', v. 2; *pertinē* = *pertinet*, f. 152', v. 17; f. 153, v. 17), dalje *ct* (f. 151, v. 16; f. 151, v. 17; f. 151', v. 1; f. 151', v. 3; f. 152, v. 9; f. 152, v. 10) in *st* (f. 151). Po analogiji teh ligatur v latinskih besedah uporabljal je pisec iste tudi v slovenskih tekstih (*st*: f. 158', v. 1, 3, 8, 12; f. 159, v. 3, 7, 12, 13, 16; f. 159', v. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 12, 13; f. 160, v. 6, 9; f. 160', v. 5; f. 161, v. 16; — *ct*: f. 159', v. 15). & za *et* je rabil pisec tretjega slovenskega odlomka na prav isti način kakor preje v latinskih besedah sedaj v slovenskih: *zu&ih* (zuetih, f. 160', v. 1) in *zuu&* (f. 161, v. 1).

Ligaturo *ŋ*, v drugi polovici 11. stoletja n. pr. že redko (Chroust III, 9), je rabil pisec tretjega odlomka dvakrat ob koncu vrste zato ker mu je šlo tesno za prostor in je hotel spraviti besedo še v dotično začrtano vrsto (pomisle^ŋa, f. 160', v. 12; vlichogede^ŋ, f. 161, v. 1). Drugače to ligaturo že pisci 9. in 10. stoletja niso radi rabili.

Poleg teh ligatur, navadnih v pisavi latinskih tekstov, ustvaril si je pisec slovenskih odlomkov še nove, neobičajne v latinski grafiki a posebej prilagodene značilnim parom črk v slovenskem jeziku. Te so: *tz* (f. 158', v. 12; f. 159, v. 10), *rz* (f. 158', v. 1, 9; f. 159, v. 16; f. 160, v. 8), *sz* (f. 158', v. 5; f. 159, v. 12), *ez* (f. 158', v. 6, 8, 11, 14, 15; f. 159, v. 2, 5, 6, 15; f. 159', v. 5, 9, 12, 16, 17; f. 161, v. 1, 2, 17). Ligaturo *ez* sem našel enkrat tudi v nekem salzburškem kodeksu, nastalem med l. 1025. in l. 1041. (Chroust VIII, 3 a).

Ločila manjkajo v drugem slovenskem tekstu popolnoma, v tretjem pa najdemo edino-le piko. Na naglas v obliki strešice naletimo po enkrat v drugem (Tige, f. 159, v. 7) in v tretjem odlomku (bdē, f. 160', v. 15), na naglas v obliki črtice pa petkrat v drugem odlomku (*neprigem/lióki*, f. 158', v. ¾; *nuúvue/ki*, f. 158' v. ⅞, ker se ima čitati *ú zase: úgotouleno*, f. 159, v. 13; *nicacofé*, f. 159', v. 2; *üm*, f. 160, v. 10).

Že pri prvem slovenskem odlomku sem omenil, da sta uporabljena v latinskih spomenikih 10. in 11. stoletja *ae* poleg (e caudata) eno poleg drugega. Isto lahko trdimo za naš latinski kakor tudi slovenski tekst na tem mestu kodeksa. V latinskem testu najdemo *haec* (f. 152, v. 1) poleg *hec* (f. 152, v. 3), *Brentae* (f. 152', v. 7) poleg *Brente* (f. 152', v. 13), *edificatio-nem* (f. 151, v. 13) poleg *aeternae* (f. 152', v. 6) itd. Prav tako je uporabljal pisec v svojem slovenskem tekstu, in sicer v dru-

gem odlomku *ecce* (f. 158', v. 1; f. 159, v. 8), *vueki* (f. 158', v. 6/7), *bosigē* (f. 158', v. 10), a poleg tega tudi *priuuae* (f. 158', v. 13); v tretjem odlomku pa poleg *mariae* (f. 160, v. 13) tudi *znicistve* (f. 160', v. 13).

Delitev besed je v drugem slovenskem odlomku neenotna in brez sistema; tretji odlomek pa piše kakor prvi predloge in veznike skupaj s sledečo besedo (n. pr. otboga, vtatbinach, odtogo, predtuima). V tem oziru ravna pisec ravnotako kakor so to delali v sočasnih latinskih tekstih.

Ogledati si moramo še kratice. Latinski tekst ne nudi v tem oziru nič takega, kar bi ne bili že neštetokrat našli v drugih sodobnih latinskih tekstih. Tu imamo črtico nad besedo, ki označuje na splošno izpad različnih črk (n. pr. *hō* = *homo*, *gla* = *gloria*, *d̄r* = *dicitur* itd.) v redu pa izpadek črk *m* ali *n*, oziroma zlogov, v katerih se nahaja ena ali druga od teh dveh črk (*tēpore*, f. 152', v. 3). S tako črtico imamo okrajšano tudi *ē* = *est* in *s* = *sunt* ter stara nomina sacra kot *s̄ps* (*spiritus*), *s̄cs* (*sanctus*), *d̄s* (*deus*) itd. Zlogi, v katerih se nahaja črka *p* so okrajšani na navadni način *p* (*pro*), *p̄* (*pre*) in *p* (*per*). Končni *—ur* je označen z znakom *r*, končni *—us* pa z znakom *?* (*requiratur* f. 152, v. 1; *inuenitur* f. 152, v. 12; *—omnibus* f. 151', v. 6; f. 152, v. 16; *carminibus* f. 151', v. 10; *cupientibus* f. 151', v. 7).

V slovenskem tekstu imamo okrajšane sledeče besede:

nikīse (f. 159', v. 1). Ker znači črtica, kakor sem že omenil, redno izpadek črk *m* in *n*, čitati je tu *nikimse*, kar je tudi s filološkega stališča edino-le mogoče¹, ne pa *nikierse*, kakor čita Vondrák (str. 44).

scē (f. 160', v. 10, 12, 13, 14; f. 161, v. 9) in *scō* (f. 161, v. 9) je razrešiti popolnoma po latinsko: *sancte* oziroma *sancto*. Je to ena najstarejših krajšanih latinskih besed, v rabi že iz 5. stoletja.

Zelo drzna je kratica *b̄* za *bosih* (f. 160', v. 2, 17), uporabljena pa zato, ker je čitatelj tu itak lahko vedel, da mora čitati *bosih*, ker se ta beseda v dotičnem delu teksta večkrat ponavlja.

P v *ptiuuo* (f. 161, v. 4) je razrešiti kot *pro* popolnoma po sistemu latinskih abrevijatur.

Zanimivo je okrajšana beseda *xpen* za krščén (f. 161, v. 6). Tu je pisec uporabil prastaro grško abrevijaturo za *χριστος* = *XPS*, katero so že zgodaj v tej obliki prevzeli latinski teksti, označujoč z njo tudi latinskega *Christus*. Posamezne sklone te besede so latinski teksti že v 7. in 8. stoletju označevali kot *xpo*, *xpi* in po tej analogiji je pisec slovenskih tekstov napisal *xpen*, kar bi se pravilno čitalo *christen*.

¹ Fr. Ramovš, *Drobnosti iz slovenske gramatike*, Slavia, 1, 1922, 34–36.

Ako premotrimo duktus, oblike posameznih črk, ligature in kratice pisav latinskih in slovenskih tekstov našega kodeksa v celoti, pridemo do zaključka, da je mogel ta nastati na vsak način v 10. ali 11. stoletju. Natančnejša paleografska analiza tekstov nam pa dopušča strniti časovno obdobje nastanka kodeksa še v ožje meje in to navzlic težkočam, ki jih, kakor sem že zgoraj omenil, nudi datiranje kodeksov v imenovanih dveh stoletjih. Primerjaje naše tekste v celoti in posameznostih s sočasnimi bavarškimi kodeksi sem prišel do zaključka, da je tudi naš kodeks moral nastati nekje v območju bavarških pisnih šol in to v desetletjih neposredno pred in po letu 1000. Ako mi je dovoljeno strniti dobo postanka v okvir gotovih letnic hotel bi kot take navesti nekako 975 in 1025.

Paleografski rezultat naših študij se torej glasi: glavne latinske in slovenske tekste nekdaj freisinškega, a danes monakovskega kodeksa 6426 so napisale v območju bavarških pisnih šol različne roke v četrtnem stoletju neposredno pred in po letu 1000. Glede slovenskih tekstov pa moram še posebej omeniti, da se v paleografskem oziru glede duktusa, oblik črk, ligatur, kratic in drugih znakov ravna po minuskuli, kakor je bila v omenjeni dobi v prvi vrsti v rabi za tekste napisane v latinskem jeziku.

3.

Drugo važno oporo za datiranje monakovskega kodeksa 6426 kot celote in v njem nahajajočih se slovenskih tekstov posebej nam nudijo notice historične vsebine, katere so v njem na raznih mestih vpisane. Teh notic je vseh skupaj osem. Obširno se je z njimi pečal že Nahtigal (stran 28 sl.). Radi važnosti, ki jo imajo za datiranje kodeksovih tekstov smatram na mestu osvetliti jih še enkrat od historične strani ter pri tem ponoviti marsikatero važne izsledke, do katerih je prišel že Nahtigal, nekatera njegova izvajanja pa podvreči reviziji.

1. notica o freisinških posestvih v in okoli kraja Godego na Trevisanskem (f. 1'); 2. notica o dajatvah freisinških podložnikov v Regensburgu in Ergoldingu na Bavarskem (f. 1'); 3. imenik 51 oseb »qui censum dederunt« in 74 drugih brez vsakega nadaljnjega pripiska (ff. 78'—79'); 4. seznam podložnikov v Aniški dolini na Štajerskem »sub potestate Liutulfi« (f. 126'); 5. seznam prič pri neki zamenjavi med freisinškim škofom Abrahamom in nekim Adalperonom (f. 146); 7. takozvana ranshofenska »constitutio« bavarskega vojvode Henrika II. (ff. 147'—148); 8. dve notici o že imenovanem kraju Godego (f. 152' kol. 2 — f. 153 kol. 1).

Vzemimo najprej v pretres beležke, ki govore o kraju Godego. Godego je vas v distriktu Castelfranco in v provinciji Treviso na Benečanskem. Ta kraj se v zvezi s freisinško cerkvijo omenja prvič v neki listini cesarja Otona I. Dne 28. maja 972. je daroval namreč ta vladar cerkvi sv. Kandida v Innichenu (v Pusterški dolini) posestva v trevisanski grofiji blizu reke Vallatus, dalje v kraju Chunio ob Brenti, katerega je neki Wicbertus dal židu Izaku in v kraju Piscatorus, potem v vicentinski grofiji dvor Godego s pravico mesnega trga v okviru naštetih meja in v okrožju treh milj ter ob obeh straneh reke Brente s pritiklinami, to pa tako, da naj ima od vsega tega dosmrtni užitek freisinški škof Abraham, v čigar roke se je daritev izvršila (*»in manus nobis satis cari episcopi Abraham appellati ob remedium animę nostre tradidimus eo scilicet tenore, ut isdem iam dictus episcopus usque ad obitum sui absque contradictione omnium totum atque integrum teneat atque possideat, postea vero seruitio sancti Candidi redintegratum perpetim inibi permansurum ad Inticam redeat atque respiciat«*).¹

Ta listina je ponarejena. Časovni podatki v eshatokolu ne soglašajo med seboj, v njem omenjena kancler Liudolf in višji kancler Hatto sta mogla komaj istočasno opravljati svojo službo. Od hronoloških podatkov kažeta annus incarnationis in indikcija na leto 972, leto kraljevanja na 965, leto cesarjevanja na 969 in v nobenem teh let ne soglašata navedena dan in kraj. Navzlic tako potvorjenemu eshatokolu nimamo vsebini konteksta samega kaj ugovarjati, akoravno kaže tudi ta veliko površnosti, ki jih v drugih listinah Otona I. ni.² Kraj Godego sam je v poznejših stoletjih dokazan kot freisinška posest in skoraj dobesedno je ponovil kontekst listine Otona I. njegov vnuk kralj Oton III. dne 5. novembra 992. Mogoče je listina Otona III. služila za predlogo pri poznejši fabrikaciji listine Otona I. Na vsak način je pa takrat, ko je dne 5. novembra 992. kralj Oton III. v Dornburgu (pri Magdeburgu) izstavil freisinški škofiji drugo listino o imenovanih krajih na Trevisanskem in Vicentinskem prva še obstojala. Kralj namreč pravi, da je freisinški škof Abraham *»obtutibus nostris presentari fecit preceptum beate memorie domni aui nostri Ottonis uide licet imperatoris augvsti, in quo continebatur ...«*. Sledi skoraj dobesedno posneta vsebina listine iz leta 972. Nato je pa omenjena prešnja škofa Abrahama, naj mu kralj vse imenovano potrdi, nakar je ta na prošnjo svoje stare matere cesarice

¹ Najboljši tisk v Monumenta Germaniae hist., Diplomata, I, 612—613, št. 452; regest pri Böhmer-Ottenthal, Regesta imperii, II, I, št. 541.

² Ficker, Beitrage zur Urkundenlehre, 2, 184; Mon. Germ., Dipl., I, str. 612, opazka; Böhmer-Ottenthal, I. c.

Adelhajde in z ozirom na »frequens seruitium quod ipse (namreč škof Abraham) deuoto animo sepius nobis exhibuit« potrdil dvor Godego (curtem Gudago) z vsemi pritiklinami cerkvi sv. Kandida v Innichenu z dosmrtnim užitkom škofa Abrahama.¹

Skoraj dobesedno isti kontekst kot v teh dveh listinah se nahaja v noticah na f. 1' in ff. 152'—153 našega kodeksa. Radi lažjega primerjanja hočem semkaj uvrstiti oba teksta z variantami vred.

Listina Otona I. (972 maj 28). Izdaja: Mon. Germ., Dipl. I, 612 do 613, št. 452. [cesar Oton I. daruje]

»quasdam res nostris¹ iuris sitas in comitatu Tarvisiano haut longe a fluvio Uallatus² et in loco qui dicitur Chunio, qui situs est prope litus Brente, qui fuit Ysaac Judeo traditus³ a Wicberto et in loco qui dicitur Piscatorus et Vicentino⁴ comitatu in circuitu Gudage ultra tria miliaria et in utraque ripa Brente⁵ ius macelli

et in eius finibus que inter istos designatos fines iacent, que appellantur⁶ Aunario, deinde terminante in aqua que dicitur Musone,⁷ deinde terminante in flumine Diso et deinde terminante in Litrano unde Silus resurgit, et de ipsa supranominata curte¹⁰ Gudago terminante in Aurillia et deinde terminante in Rescio inter istos designatos fines cum pratis pascuis viis et inviis exitibus et redditibus fontibus aquis aquarumque decursibus piscationibus molendinis siluis

Cod. monac. ff. 152'—153. (prvič izdal Zahn v *Fontes rerum Austriacarum*, II, 36, 7; nato Hundt v *Abh. d. k. bay. Akad. d. Wiss.*, III. Cl., 14, 2. Abt., 77). (f. 152') »Gudago qui iacet in comitatu Tarvisiano non longe a fluuio Uallât et in loco qui dicitur Chunio qui situs est prope litus Brente qui fuit Isahac Judeo traditus a Uvigberto et in loco qui dicitur Piscatôr et Uinentino comitatu in circuitu Gudagae ultra tria miliaria et in utraque Brente ius macelli.⁸

Breue recordacionis de curte nostra Godigo uel quicquid ad eam pertinet.⁷ (f. 153) et in eius finibus quas inter istas designatas fines que appellantur Aunario deinde firmante in aqua qui dicitur Musone deinde firmante in flumine Diso et deinde firmante in Litrano unde Silus resurgit et de ipsa curte supranominata firmante in Aurillia et deinde firmante in Rescio. Inter istas designatas fines pratis pascuis siluis

¹ Najboljši tisk v izdaji Monum. Germaniae historica, Dipl., 2, 520 do 521, št. 109.

² v listini iz l. 992: imperialis. — ³ prepis v monakovskem kod. 189 f. 20: Uallat. — ⁴ v listini iz l. 992: Isaac traditus ludeo. — ⁵ poznejši prepisi listine imajo: Uinentino. — ⁶ v listini iz l. 992: Brenle. — ⁷ tekst od »Gudago qui iacet« do »ius macelli« stoji tudi na f. 1' kod. 6426 s sledečimi variantami: Gôdago, Vvîgberto, Godagae in Brente, namesto Gudago, Uvigberto, Gudage in Brente. — ⁸ tekst od »breue« do »pertinet« je napisan v spodnjem delu kol. 2 na f. 152' in tvori očitno naslov za celo notico na ff. 152'—153. — ⁹ v listini iz leta 992: apellantur. — ¹⁰ nekateri prepisi listine iz l. 992 imajo curte supra-

et paludibus omnibusque rebus iuste legitimeque ad eandem curtem respicientibus quesitis et inquirentibus, ad servitium sancti Candidi ad Inticam in manus nobis¹¹ satis cari episcopi¹² Abraham appellati ob remedium animę nostre tradidimus...¹³

paludibus omnia et in omnibus quantvm mihi¹⁴ pertinet.«

Iz primerjanja tekstov je očitno, da je treba iskati predlogo za zapis v kodeksu v listinah bodisi Otona I. ali pa Otona III. Vprašanje, katera izmed teh dveh je služila za predlogo tekstu v kodeksu je težavno, ker nam kontekst prve izmed obeh ni ohranjen v originalu. Gotove sličnosti med tekstom listine iz leta 972. in tekstom v našem kodeksu bi govorile za to, da se opira naš zapis na tekst te listine. Obe imate besedni red »Ysaac (Isahac) Judeo traditus a Wicberto (Uvigberto)« v nasprotju s »Isaac traditus a Wicberto« listine iz leta 992. Tekst listine iz leta 972., kakor se nam je ohranil v prepisu v kodeksu 189 državnega arhiva v Monakovem (f. 20), ima »Uallat« in »curte supranominata« istotako kakor zapis v kodeksu, ne pa »Uallatus« in »supranominata curte« kakor listina iz leta 992. To bi bile sličnosti, ki govore za odvisnost kodeksovega teksta od teksta listine iz leta 972. Gotove razlike pa, ki obstojajo med tekstom kodeksovega zapisa in tekstom listine iz leta 972. si pa lahko razlagamo tako, da so se dotična mesta v originalni listini iz leta 972. glasila kakor stoji v kodeksovem zapisu (»non longe«, »Piscator«, »Uicentino«, »firmante« [petkrat], »istas designatas«) ne pa »haut longe«, »Piscatorus«, »Uicentino«, »terminante« in »istos designatos«, kakor se glase v obeh listinah. Za ta slučaj bi lahko trdili, da je imel pisec kodeksovih notic pred seboj originalno listino iz leta 972., katera je bila, kakor smo videli, leta 972. pri potrditvi prve listine še ohranjena. Sličnosti med obema listinama pa govore za Fickerjevo domnevo, da se je ponarejevalec listine iz leta 972. opiral na tekst listine iz leta 992.¹ Jasnost v to vprašanje bi nam prinesla najdba originalne listine iz leta 972.

Na vsak način pa stoji eno: zapis o posestvu Godego na ff. 152'—153 je mogel nastati še-le po 28. maju leta 972., datumu v poštév prihajajoče listine.² Ker je pa roka zapisa o posestvu Godego, kakor smo pri paleografski analizi videli, ista

nominata. — ¹¹ v listini iz l. 992: sibi. — ¹² v listini iz leta 992 za »episcopi« še »iam superius«. — ¹³ v listini iz l. 992: animę sue tradidit. — ¹⁴ ta »mihi« je napisan na razuri, zdi se, da je bilo preje tudi mihi napisano.

¹ Beitraege zur Urkundenlehre, 2, 184.

² Zapis na f. 1' smatram za poznejši krajši izpis iz zapisa na ff. 152' do 153. Kdaj je nastal o tem spodaj.

kot roka drugega in tretjega slovenskega teksta je s tem podan važen rezultat: drugi in tretji slovenski odlomek nista mogla nastati pred 28. majem 972. leta, pač pa, ker sta vpisana za tekstom o posestvu Godego, še-le po tem datumu.

Nemogoče ni, da je kodeksov zapis o posestvu Godego nastal ravno ob onem času, ko je leta 992. škof Abraham zaprosil za potrditev svojih posestev na Trevisanskem in Vicentinskem pri kralju Otonu III. Originalno listino je moral takrat vzeti iz svojega arhiva, da jo predloži kralju, a da si ohrani za vsak slučaj najvažnejši del njenega konteksta pustil ga je zapisati radi lažjega zapamtenja (breve recordationis!), v knjigo, katere vsebina ima, kakor je dokazal Nahtigal (stran 19—27) toliko skupnega s škofovskim poslovanjem. Mogoče je, da se je ravno ob priliki potrditve listine iz leta 972. leta 992. izgubil njen originalni izvod, ko ga je bilo treba predložiti kralju daleč od Freisinga v Dornburgu pri Magdeburgu.

Domnevo o približno sočasnem postanku zapisa v kodeksu in listine iz leta 992. potrjuje tudi dejstvo, kako se imenuje celoten freisinški posestni kompleks v Italiji. V listini iz leta 972. se naštevajo posamezni kraji, eni »in comitatu Taruisiano«, drugi v »Vicentino comitatu« in med temi tudi mimogrede »curtis« (dvor) Godego. Listina iz leta 992. sicer ponavlja najprej tekst iz leta 972., ima pa v potrdilnem pasusu skupno ime za freisinška posestva na Trevisanskem in Vicentinskem, namreč »curtis Gudago«. Isto zaznamovanje za vsa tamošnja freisinška posestva pa najdemo tudi v zapisu našega kodeksa »breue recordacionis de curte nostra Godigo uel quicquid ad eam pertinet«. Godego s svojim dvorom (curtis) je postal prejkone upravni in gospodarski centrum vseh takajšnjih freisinških posestev, katera so začeli od takrat naprej po glavnem kraju naprosto imenovati »curtis« Godego. To ravno tako, kakor je prišlo v navado imenovati obširen kompleks freisinških posestev na Gorenjskem po upravnem in gospodarskem središču (Škofji) Loki s »curtis Lonka«.¹

Nahtigal polaga v svojih študijah veliko važnost na konec kodeksovega zapisa o posestvu Godego, kateri navezuje na pertinenčno formulo listine in se glasi »omnia et in omnibus quantvm mihi pertinet«, sklepajoč, da se nanaša ta »mihi« na freisinškega škofa Abrahama, kajti le njemu je bilo do smrti podeljeno posestvo Godego, katero naj bi po njegovi smrti pripadlo innichenski cerkvi. Ker se predstavlja ta »mihi« tako osebno, domneva Nahtigal, je nemara celo dotično notico napisal škof Abraham sam. Tega mnenja je bil že Kopitar (Glagolita Clozianus), prevzel ga je Merkel (Mon. Germ., Leges. 3, 254) in registrira ga tudi Hundt: »als Aufzeichnung von der Bi-

¹ Zahn v *Fontes rerum Austriacarum* II, 31, str. 89 (1074).

schofs eigener Hand gilt der Eintrag über Godego auf der Rückseite des f. 152 und Vorseite des f. 153.«¹

Meni se zdi neverjetno, da bi se visoki cerkveni dostojanstvenik kot je bil škof Abraham pečal osebno s takimi zapisi. Ako ni cela notica prepis iz kake danes neohranjene predloge, se ta »mihi« da razložiti tudi na ta način, da je ta tekst škof diktiral piscu v pero. Takih slučajev, da nastopa kaka oseba v kontekstu kot govoreča v prvi osebi imamo ravno iz časa škofa Abrahama več. Neki zamenjalni akt med nekim Aronom in škofom Abrahamom je kakor ponavadi zasnovan najprej v objektivni obliki. Po zamenjavi je pa eden izmed kontrahentov, Aron, prosil naj vpišejo tudi njegove pravne zadeve, katere je imel z nekim Sigihardom in Uualdcozom in ko so mu to dovolili, diktiral je piscu »Sigihardus... tradidit iugera V. mihi adiacentia. Econtra ego Aaron tradidi eidem Sigihardo...«² V drugih slučajih zopet je vpeljan eden kontrahent v subjektivni obliki kot »ego... tradidi« v tekst, ki je drugače zasnovan povsem objektivno.³ Tako si razlagam tudi zapis v našem kodeksu z njegovim »mihi« vred kot nastalega potom diktata. Omeniti vredno je pa tudi, da je roka, ki je zapisala ta zapis ista kot roka drugega slovenskega odlomka, ki je po splošnem mnenju jezikoslovcev istotako nastal potom diktata.

Vendar ni potreba, da bi se ta »mihi« nanašal ravno na škofa Abrahama, kakor to misli Nahtigal. Posestvo Godego po smrti škofa Abrahama († 26. maja 994) ni pripadlo Innichenski cerkvi temveč ostalo še nadalje pod oblastjo freisinškega škofa. Ker je pa bilo preoddaljeno zamenjal ga je drugi naslednik škofa Abrahama škof Egilbert s trentinskim škofom Udalrihom I. proti pogoju, da dobi zato od tega drugo posestvo, ki mu bo bolj pri rokah. Ker sta nastopila tako freisinški kot trentinski škof vlado leta 1006., trentinski Udalrih I. je pa umrl okoli 24. avgusta leta 1022.,⁴ pade ta zamenjava med leta 1006. in 1022. Radi pri izvršitvi zamenjave nastalih težkoč je pa razveljavil freisinški škof Egilbert čez nekaj let — že po smrti trentinskega škofa Udalriha I. — v soglasju z njegovim naslednikom škofom Udalrihom II. (vladal: 1022—1055) sklenjeno zamenjavo.⁵ Prejkone se je to zgodilo kmalu po nastopu vlade škofa Udalriha II., to je kmalu po letu 1022.

Godego je ostal torej last freisinškega škofa. Tamošnja posestva se omenjajo še pod škofom Egilbertom kot freisinška

¹ Friedrich Hector Graf Hundt, *Bayrische Urkunden aus dem XI und XII Jahrhundert*, Abhandlungen der k. bayer. Akademie der Wiss. III. Cl. XIV. Bd. II. Abth., München 1878. posebni odtis, str. 49, op. 5.

² Bitterauf, 2, LII—LIII in št. 1248 (ad 972—976).

³ Bitterauf, 2, št. 1239 (972—976), 1259, 1260 (977—994).

⁴ Gams, *Series episcoporum ecclesiae catholicae*, 317.

⁵ Zahn v *Fontes rerum Austriacarum*, II, 31. 60—61, št. 60 (k »c. 1020«).

zemlja (med 1031 in 1039)¹ in tudi v 12. in 13. stoletju lahko zasledujemo posestno kontinuiteto freisinške cerkve nad ozemljem in dvorom Godego.²

Tako vidimo, da so notice o posestvu Godego v našem kodeksu mogle nastati še-le po 28. maju 972., ko je prišlo to posestvo v last freisinške cerkve. Zunanji povod za vpis notice na ff. 151'—153 je bil dan mogoče o priliki, ko je škof Abraham leta 992. zaprosil za potrditev posestev na Trevisanskem in Vicentinskem. Zunanji povod za vpis druge notice o Godegu na f. 1' so pa mogoče dala pogajanja škofa Egilberta s trentinskima škofoma Udalrihom I. in Udalrihom II. Verjetnost te druge hipoteze hočem utrditi s sledečimi izvajanji o freisinških posestvih v Regensburgu in Ergoldingu.

Neposredno za notico o kraju Godego na f. 1' sledi še na isti strani notica o freisinških podložnikih in njihovih dajatvah v in pri Regensburgu in v Ergoldingu (okraj Landshut na Bavarskem) glaseča se tako-le: »Decem solidos a uiris qui sedent in Radespona persolui qui debentur et qui pertinent ad curiam Ergoltinga. Et de curtilibus quae iacent in Radespona ·III· solidos argenti persolui debentur. A uiris qui exterius sunt ·II· talenta dari debentur et XL nummi. Et illorum hominum numerus ·L·III·. Item in Radespona decem et octo feminae dare debent VII· solidos et VI· nummos. Item exterius sunt due de nonaginta feminae quae soluere debent ·III· talenta et V· solidos.«

Pod vlado freis. škofa Egilberta opazimo stremljenje pridobiti si v mestu Regensburgu lasten dvor. Enega je podaril škofu cesar Henrik II. (umrl 13. julija 1024) in ga 11. septembra 1024. potrdil njegov naslednik kralj Konrad II.³ Dva druga je škof Egilbert pridobil potom zamenjave od regensburškega škofa Gebharda I. (umrlega 27. marca 1023), in sicer enega v mestu samem, drugega pa izven mestnega obzidja (duo curtilla... unum scilicet iacens in Radenspona quod Gezo clericus possidet, alterum curtile foras murum eiusdem urbis positum equiparantia I iugum).⁴ S temi dvema freisinškimi dvori je po mojem mnenju v zvezi notica na f. 1' našega kodeksa. Omenja davščine od dvora (curtile) ter podložnike obeh spolov v Regensburgu samem (in Radespona) in podložnike »qui exterius sunt«, ravnotako pa pozna tudi zamenjalni akt en dvor »in Radenspona« in drugega zunaj mesta (foras murum eiusdem urbis). Ker pa moremo ta zamenjalni akt približno datirati — Bitterauf ga datira z ozirom na v njem omenjenega freisin-

¹ Bitterauf, 2, 291, št. 1437.

² Zahn, I. c., 106, št. 108 (1159); 108, št. 110 (1159); 211, št. 206 (1261); 318, št. 294 (1272).

³ Listina izdana v Mon. Germ., Dipl., 4, 4, št. 3.

⁴ Bitterauf, 2, 255—256, št. 1394.

škega odvetnika Ōdalschalka, ki se prvič pojavi leta 1022. in smrt regensburškega škofa Gebharda († 27. marca 1023) z letnicama »1022—1023« — dana nam je tudi opora za datiranje notice v našem kodeksu. Nastati ni mogla pred letom 1022., pač pa je verjetnost velika, da je nastala kmalu potem ko je prišla freisinška cerkev v posest tistih dveh dvorov v Regensburgu. Z ozirom na paleografske posebnosti njene pisave ne bi potegnil spodnjo mejo postanka zapisa preko letnice smrti takrat vladajočega freisinškega škofa Egilberta, to je l. 1039.

Z zapisom v našem kodeksu je hotel freisinški pisec zabeležiti, kaj gre njegovi cerkvi od posestev, ki jih je ta nanovo pridobila in koliko oseb moškega in ženskega spola je prišlo pod oblast freisinškega škofa. Take notice gospodarskega značaja se v 11. stoletju začnejo pogosteje pojavljati in so predhodnice poznejših urbarjev.

Da podkrepimo datiranje naše notice nekako v dobo okoli ali kmalu po letih 1022—1023 imamo še eno oporo. Neposredno pred notico o Regensburgu in Ergoldingu stoji vpisana notica o posestvu Godego tako, da začenja tekst druge še v isti vrsti kot se končuje tekst prve. Sicer ste roki obeh notic različni, a duktus in paleografska analiza kažeta na približno sočasnost. Gori smo izrekli verjetnost, da je nastal vpis o posestvu Godego na f. 1' ob priliki pogajanj med trentinskim škofom Udalrihom II. in freisinškim škofom Egilbertom kmalu po letu 1022. Kaj bi bilo torej čudnega, ako bi bile na isti strani skupaj vpisane notice, ki so glede na pisavo sočasne in ki se nanašajo na pravna dejanja izvršena v nevelikem časovnem razdobju, mogoče obe v letih 1022 ali 1023.

Toda ako bi imelo ostati to le domneva, eno je gotovo: ista roka, katera je napisala na f. 1' notico o Regensburgu in Ergoldingu napisala je na ff. 78'—79 seznam osebnih imen in pristavila pri eni skupini teh: »isti sunt qui censum dederunt«. S Schmellerjem¹ sem mnenja, da je ta imenik le nadaljevanje notice na f. 1' ter predstavlja imena onih oseb moškega in ženskega spola, ki so bile od leta 1022. ali 1023. dalje primorane plačevati davščino (census) freis. škofu. Število podložnikov na f. 1' se razlikuje od števila onih na ff. 78'—79 samo za 11, kar se da razlagati tako, da pisec ni doznal za imena vseh.

Nahtigal je našel nekatera enako glaseča se imena v našem imeniku in v seznamu podložnikov, katere je med leti 977 in 981 dal freisinški škof Abraham na zgornjem Koroškem v naštetih krajih kleriku Ruodhariju kot zameno za druge v Gorenji Beli (Obervellach) in Stallu istotam.² Radi teh slič-

¹ Münchener Gelehrte Anzeigen, 1837, 107—110; citat po Nahtigalu str. 7.

² Akt je najbolje izdal Bitterauf, 2, 167—168, št. 1275 (h l. »977—981«).

nosti je prišel do sklepa, da je v našem kodeksu imenovane osebe »skoro brez dvoma istovetiti in pripisovati« istim krajem na Koroškem (str. 36—38). Po mojem mnenju je osebe, katere so se zvale Uuipo (Uvipa), Engizā (Engiza), Enzila, Liuppa (Liupa), Lanza (Lanzo), Azo, Minigo, Azza (Aza), Azala, Razo (Raza), Isanhart, Peza, Gisalrat (Kisalhart), Imizi, Adalsuint, Geza (Keza), Liuzzo, Liuza (Liutza) radi same sličnosti v imenih kaj težko identificirati. Ta imena so v tisti dobi v jugovzhodnem območju nemškega jezika kaj navadna. Pogled v imenik Bitteraufove izdaje freisinških tradicij ali pa v kako drugo zbirko dokumentarnega gradiva iz tiste dobe nam kaže, da se samo v drugi polovici 10. in v prvi polovici 11. stoletja omenjajo taka imena prav pogostokrat. V seznamu oseb iz zgornje Koroške najdemo slovenska osebna imena (Tihmar, Goztibil, Goztizai, Radagozt, Vitina, Siuina, Lunota, Tichodrah, Lazdimir, Uuolconga, Zidebit, Godemir), v kodeksovem zapisku taka manjkajo, kar kaže prej na kak popolnoma nemški kraj kot njihovo domovino. Zaporednost imen Azo in Minigo, skupna koroški listini in zapisu v našem kodeksu, se mi zdi preveč slučajna, da bi kaj dokazovala.

Imenski seznam na ff. 78'—79 sledi neposredno za prvim slovenskim odlomkom in je moral torej biti vpisan časovno za njim na prazne folije kodeksa. S tem je podan dokaz, da je mogel nastati zapis prvega slovenskega spomenika najmanje še pred leti 1022—1039, ko je z ozirom na njegove paleografske posebnosti mogel nastati ta seznam osebnih imen. Iz istih vzrokov je mogla neposredno pred regensburško notico vpisana notica o posestvu Godego nastati najmanje še pred leti 1022—1039. Ta notica o posestvu Godego je pa, kakor kaže besedilo, skoraj dobeseden a z ozirom na paleografske posebnosti mlajši izpis iz obširnejšega »breue recordacionis de curte nostra Godigo« na ff. 152'—153, torej je ta »breue recordacionis« v sredini kodeksa gotovo nastal pred kratkim zapisom na ovojnem listu. Ker je pa roka, katera je napisala na ff. 152' do 153 zapis o posestvu Godego ista kot roka drugega in tretjega slovenskega odlomka, dana nam je glede zapisa tudi ostalih dveh slovenskih odlomkov nekaka spodnja časovna meja, to sta letnici 1022 in 1023, kajti pred tem terminom na podlagi naših zgorajšnjih izvajanj ni mogla nastati regensburško-ergoldinška notica. Ker sem pa zgoraj tudi dokazal, da drugi in tretji slovenski odlomek nista napisana pred letom 972., dana nam je s tem doba njiju zapisa: 972—1022/1023. Ker pa paleografska analiza ne dopušča, da bi stavili i prvi slov. odlomek pred leto 972. in ne nekako po letu 1039., a historični izsledki to datiranje v vsem potrjujejo in kažejo preje na dobo okoli 1022/1023 kot spodnjo časovno mejo, lahko rečemo glede vseh treh tekstov: zapis slovenskih odlomkov v kodeksu 6426 mo-

nakovske državne biblioteke je nastal po letu 972., a med njimi oni drugega in tretjega pred leti 1022/1023, prvega tudi verjetno pred to dobo, na vsak način pa nekako pred letom 1039.

Paleografski izsledki, na podlagi katerih sem stavil naše tekste v zadnje četrtoletje desetega in prvo četrtoletje enajstega stoletja podpirajo torej v vsakem oziru moje historične rezultate.

Ostali historični teksti vpisani v naš kodeks se dajo istakotako spraviti v sklad z dobo, v katero stavim postanek celega kodeksa in zapisa slovenskih tekstov še posebej.

Na f. 126' stoji notica: »In Enisitala sub potestate Liutulfi haec mancipia sunt: Gotta cum suis filiis VI, Geza cum filiis V, Diōtrāt cum filis II.« Roka, ki jo je napisala kaže povsem iste poteze kot roka, ki je napisala na ff. 1', 78' in 79 notice o freisinških podložnikih v Regensburgu in Erdoldingu, o katerih sem rekel, da so nastale nekako med leti 1022—1039. »Enisitala« je posebno ime za oni del doline reke Aniže (Enns), kateri se razteza na Štajerskem od salzburške meje do Admonta.¹ Nahtigal (str. 39) domneva, da bi mogel biti ta Liutulf, kateri je imel posestvo v zgornji aniški dolini isti kot oni Liutulfus ozir. Liutolfus, kateri je rekognosciral eno listino Otona I. za freisinško cerkev in škofa Abrahama. (Druga pri Nahtigalu citirana listina s kanclerjem Liutolfom ne prihaja tu v poštev, ker je v dotičnem delu potvorjena. Gl. zgoraj str. 19). O tem Liutulfu vemo za marsikatero podatke. Od 29. aprila 952. dalje je bil notar in od 11. avgusta 953. do 15. oktobra 967. kancler Otona I., koncem leta 967. ali početkom 968. je postal škof v Osnabrücku in umrl 31. marca 978.² Je-li imel in kako bi bil prišel osnabrüški škof do posestev v aniški dolini, o tem nam ni ničesar znanega in je tudi dokaj neverjetno.

Na f. 146 je napisana od roke, na katero naletimo le enkrat v celem kodeksu, notica s sledečim besedilom: »Isti sunt testes concambii Abrahę episcopi et Adalperonis: Perahtold, Ruodpreht, Ludolf, Ōto, Hestolf, Jodunch, Jōdunch, Pero, Engilmar. Isti sunt serui: Hūmpreht, Sintpreht, Diotpreht, Reginhalm«. ³ Z Nahtigalom sem mnenja, da je omenjeni Adalpero član bavarske rodbine grofov iz Ebersberga in Sempta, in sicer Adalbero I., kateri je umrl 11. sept. okoli leta 972.⁴ Za pridelitev našega Adalberona k tej rodbini govori dejstvo, da so nam znani ozki stiki, ki so vezali člane te rodbine s freisinško cerkvijo. Prednik škofa Abrahama, škof Lantbert, je zamenjaval

¹ Zahn, Ortsnamenbuch der Steiermark, 168.

² Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre, 1, 2. izd., 439—440.

³ Prvič izdal že Hundt, Abhandlungen d. k. bayer. Akad. d. Wiss., III. Cl., 14, 2. Abth., drugič Bitterauf, 2, LIII.

⁴ Prim. Meichelbeck, Historiae Frisingensis t. 1, 176.

zemljišča z grofom Adalberonom.¹ O kaki listini, ki bi odgovarjala naši notici, mi pa ni ničesar znanega. Pač pa najdemo ista imena prič, kakor v našem zapisu tudi v tradicijskih aktih izza dobe Adalberona I. iz Ebersberga in Sempta, to pa ne samo po eno ime temveč dve do štiri imena skupaj v enem aktu enako glaseča se kakor v našem zapisu.²

Naš zapis po Bitteraufu (2, str. LIII) ni originalen, to je, ni vpisan takrat, ko se je zamenjava res izvršila, temveč poznejši prepis. V dobi, ko je nastal naš zapis so v pravnem življenju imele glavno dokazilno moč pri različnih pravnih aktih edino-le priče. Na imena teh so polagali pri zamenjavah, darovanjih itd. glaven pomen, z njimi vred je stala in padla pravnokrepnost dejanja. Včasih niso na pergament niti napisali, za kaj je šlo pri pravnem dejanju, temveč zabeležili v glavnem le pri tem navzoče priče. Zapisovali so take sezname prič v kodekse, katerih vsebina nima s pravnim aktom prav nobenih zvez, tako n. pr. v Regensburgu v rokopis s homilijami, torej ravnotako kakor v našem slučaju.³ Ena taka »notitia testium« se nam je, kakor vidimo, ohranila v našem kodeksu v poznejšem prepisu. Zanimivo je pri tem, da nam je obstoj takih aktov znan ravno iz Ebersberga, domnevne domovine našega Adalberona.⁴

Za postave bavarskega vojvode Henrika II., izdane v Ranshofenu ob Innu in imenovane »*constitutiones Ranshofenses*« nudi naš kodeks na ff. 147—148 edini znan celoten tekst.⁵ Te postave so nastale nekako v dobi 985—995 in se torej kaj vjemajo z dobo postanka naših tekstov.⁶ Vendar kaže paleografska analiza, da je vpisan tekst v naš kodeks nekoliko pozneje, nekako tekom prve polovice 11. stoletja.

Kakor vidimo tudi ranshofenske postave, notica o pričah pri zamenjavi med škofom Abrahamom in Adalberonom in seznam podložnikov nekega Liutulfa ne nasprotujejo našim izvajanjem, ki smo jih izrekli gori glede historičnih beležk o posestvu Godego in freisinških podložnikih in davščinah v Regensburgu in Ergoldingu. Pač pa te notice izpopolnjujejo prejšnje in potrjujejo moje zgoraj izrečeno mnenje o dobi zapisa slovenskih tekstov našega kodeksa.

¹ Bitterauf, 2, 78—79, št. 1152 (k l. 956—957).

² N. pr. Bitterauf, 2, št. 1157, 1164, 1166, 1168, 1175, 1176, 1182, 1192, 1203, 1204, 1205, 1217, 1220, 1225 itd.

³ Redlich v Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 5, 36 in Die Privaturkunden des Mittelalters, 73 (Handbuch d. mittelalt. und neueren Gesch., IV, 3).

⁴ Redlich v Mittheilungen etc., 5, 52.

⁵ Izdal Merkel, Monumenta Germaniae hist., Leges, 3, 484—485.

⁶ Riezler, Geschichte Bayerns, I, 374—375.

4.

Slovenski teksti monakovskega kodeksa, kateri obsegajo, kakor znano, splošno izpoved starejše oblike, pridigo o grehu in mlajšo splošno izpoved, so nastali zato, ker se je izkazala dejanska potreba, imeti tako besedilo pri rokah. Ker kaže kodeks, v katerem so vpisani, v vsem znake freisinške provenience, se nam takoj vsiljuje misel, da so služili slovenski teksti članu freisinške cerkve pri izvrševanju njegovih duhovskopastirskih dolžnosti med Slovenci. Izrazil je to mnenje že Dobrovský¹ in K(opitar) imenuje leta 1822. naše tekste »das nordkarantanische Vademecum eines Freysinger Missionars«.² Leta 1836. je Kopitar svojo trditev o freisinških odlomkih še razširil. V svojem »Glagolita Clozianus« trdi, da je avtor slovenskih odlomkov freisinški škof A b r a h a m (953—994), Karantanec po rodu, sklepa joč tako-le: Quae nempe in codice notantur de terminis donationis »mihi« pertinentis in Gudago comitatus Tarvisini, manu sint scripta ipsius Abrahami necesse (est, utpote cui s o l i (a. 972) ad vitae tempus obtigit haec Traditio, post obitum cessura ecclesiae Aguntinae (Inticensi). C h a r a c t e r e m vero hujus notae de Gudago oculatus et peritus testis J. B. Bernhart eundem statuit cum caractere primae confessionis formulae, tantum paullo crassiore. Et nota, J. B. Bernhartum universim in codice distinguere (idque non se sequentes sed mixtim invicem discurrentes) t r e s caracteres, omnes tamen ita similes inter se, ut si minus eidem scriptori diversae aetatis aut pennae, saltim eidem saeculo X. sint attribuenti. (Verbo fuit codex ipsius Abrahami Ep. »vademe-cum«). Dalje izvaja Kopitar s filološkega vidika, da je mogoče napisal Abraham sam slovenske spomenike vsaj deloma in pravi, da je ista roka kot notico o posestvu Godego ter 2. in 3. slov. odlomek napisala tudi ranshofenške konstitucije vojvode Henrika, kajti v teh in v obeh slov. odlomkih je zamenjavanje črk *b* in *p* pogosto.³

A. Schmeller ni v oceni Kopitarjevega »Glagolita Clozianus« tako trdno prepričan o avtorstvu Abrahamovem, temveč sklepa le »dass diese slavischen Formeln dem Zeitalter Abrahams, oder gar ihm selbst nicht ganz ohne allen Zweifel zugeschrieben werden dürfen«. Odpušča pa odprto vprašanje, je-li pripisovati slov. tekste Batonu, kaplanu freis. škofa Elenharda (1053—1078).⁴

¹ Slovanka, 1, 1814, 249—251 (citāt po Vondráku, 67).

² Jahrbücher der Literatur, 17, (1822) 102.

³ Glagolita Clozianus (Vindobonae 1836), str. XXXIV, XLI in XLII.

⁴ Münchener Gelehrte Anzeigen, 1837, št. 142, 107—110 (citāt po Nahtigalu str. 8). Da Bato ne pride v poštev je poudaril že Nahtigal (str. 6, op. 16).

Pač pa so se Kopitarjevega mnenja glede Abrahama kot avtorja slov. odlomkov poprijeli brez drugega Merkel,¹ Marn,² Janežič,³ Kleinmayr,⁴ a deloma Glaser⁵ in Sket.⁶ Vondrák se ne strinja s Kopitarjevim mnenjem.⁷ Gruden meni deloma po Schmellerju, da »prvi spomenik, ki po najnovejših preiskavah datira iz konca desetega stoletja, je morda služil škofu Abrahamu ... pri drugih dveh odlomkih, ki se pripisujejo koncu 11. stoletja, pa je misliti na freisinškega škofa Ellenharta in njegovega káplana Wathona«.⁸

Moja zgorajšna izvajanja so, kakor menim, precej omajala Kopitarjeve zaključke. Prvič je ostalo posestvo Godego tudi po Abrahamovi smrti pod oblastjo freisinških škofov in se tisti »mihi«, ki ga po mojem mnenju ni napisala škofovska roka, nanaša lahko tudi na kakega Abrahamovega naslednika; drugič ste roki, ki ste pisali notico o tem posestvu in ranshofenske konstitucije povsem drugi kot ona prvega slov. odlomka; tretjič ne kaže kodeks ne s paleografskega stališča in ne glede celotnega sestava take enotnosti kot jo domneva Kopitar.

V nov tok je spravil vprašanje o avtorstvu slovenskih odlomkov Nahtigal v svoji, na široko zasnovani razpravi. Mnenja je, da je naš kodeks po svojem značaju in namenu zasnovan kot knjiga, katera je služila za privatno rabo nekega freisinškega škofa v njegovem pastirskem poklicu, zlasti med Slovenci, med katerimi je imela tedaj freisinška škofija zelo mnogobrojna in obsežna posestva. Posestno-zgodovinski pripiski v kodeksu se tičejo vsi freisinške škofije, predpolagajo, oziroma se naslanjajo in so približno sočasno vpisani kot razne listine iz sredine škofovanja freisinškega škofa Abrahama (to je okoli leta 975.), zato je iskati tudi prvi postanek rokopisa v tej dobi in v škofu Abrahamu iniciatorja našega kodeksa. V tem potrjujejo Nahtigala vesti, ki jih imamo o goriško-koroškem pokolenju škofa Abahama ter prognanstvu, ki ga je prebil sredi svojega škofovanja najbrže v glavni freisinško-koroški cerkvi na Otoku ob Vrbskem jezeru, katero je opremil s knjigami; njegova ljubezen do knjig sploh; dalje njegovi stiki s koroškimi posestvi in stremljenje pridobiti freisinški cerkvi posest na slovenskih tleh, posebno pa na srednjem in severozapadnem Koroškem, kamor kažejo tudi posestno-zgodovinski

¹ Monumenta Germaniae histor., Leges, 3, 254.

² Jezičnik, 5, 48 sl.; 26, 63 sl.

³ Slovenska slovnica, izd. 1854, str. 120 (prim. Nahtigal, 8—10).

⁴ Zgodovina slovenskega slovstva, 1, 45.

⁵ Zgodovina slovenskega slovstva, 1, 45.

⁶ Slovenska slovstvena čitanka, 3. izd., 1914, 23.

⁷ Frisinské památky, 5.

⁸ Zgodovina slovenskega naroda, 503.

pripiski in dijalektološki značaj slovenskih odlomkov. Da podkrepí verjetnost svojih preiskavanj smatra Nahtigal za potrebno proučiti kodeks sam v originalu ter vse ohranjeno in dostopno freisinško rokopisno gradivo 10. in 11. stoletja.¹

Nahtigalovemu mnenju se je pridružil Grafenauer, ki poleg tega, sledeč Kopitarju, še piše, da je bil Abraham po rodu Karantanec, najbrže Slovenec in da so nastali slovenski odlomki bržkone celo z njegovim sodelovanjem, in sicer prvi okrog leta 975., ko je bival Abraham več let stalno na Koroškem, drugi in tretji pa nekoliko pozneje, a bržkone še za življenja Abrahamovega.²

Zgoraj sem dokazoval, da ne kaže glede celotnega sestava naš kodeks one enotnosti v sestavi kakor jo predvideva Nahtigal; dalje podal paleografsko analizo in kritično osvetlil posestno-zgodovinske zapise, kar sicer ne izključuje glede postanka kodeksovih tekstov dobe škofa Abrahama, a se lahko nanaša tudi na njegova naslednika. Preiskati moram še domnevno koroško-goriško pokolenje škofa Abrahama in njegovo bivanje na koroških tleh.

Kar se tiče pokolenja škofa Abrahama in njegovih zvez s cerkvijo sv. Primoža in Felicijana na Otoku ob Vrbskem jezeru, zasledil sem prve vesti o tem pri koroškem zgodovino-piscu Jakobu Unrestu (umrlemu l. 1500.). V svojem »Chronicon Carinthiacum« piše Unrest dobesedno: »Hye find vermerckt Graffen im Lannd Karndtn gefessen, und der Chlofter-Stiffter. — Phaltzgraf in Karndtn, nun die von Gortz genant, und find doch geporn Hertzog von Karndtn, wy dy (str. 524) Gefchrifft fagt, untter den ainer genant Graf Abraham ward Bischoff zu Freyfling, der hat gestiftt dy Probstei zw Wertfee, und funff Phrunt dafelbs und ainen Techant. — Der annder Stiffter zw Wertfee ift gewesen ein Edelman, genant Gorg Vnckhenftainer, der cham zu ainem Bischoff von Freifling genant Pfchof Waldan, der dy Zeyt zu Wert was, wan die Lehnfschaft zu Wert von Recht und Alter gen Freysing gehort, wan Graf Abraham von Gortz und Bischoff zu Freifling das also gilitft und geordnet hat«.³ Nato podaja Unrest izveček iz sicer znane darovnice, s katero je neki plemenitaš Jurij, ko je prišel k freisinškemu škofu Waldonu (vladal 883—906) na Otok, kjer počivajo ostanki svetih mučenikov Primoža in Felicijana, podaril tamošnji cerkvi, škofu Waldonu in njegovemu odvetniku Vadalhohu vse to, kar je Heimo, sin Vitogojev, dal

¹ Nahtigal, 27, 41, 43.

² Kratka zgodovina slovenskega slovstva, 1. izd., 304; 2. izd., 30—31.

³ Izdal Simon Frid. Hahn, Collectio monumentorum veterum et recentium, Brunsvigae 1724, 1, 523—524.

nad Vrbskim jezerom v last svoji ženi Tunci, Jurijevi soprogi, z željo, da se on in njegova žena po smrti pokopljeta v cerkvi na Otoku in da se ju ondotni duhovniki spominjajo v svojih molitvah.¹

Unrestovo kroniko, posebno pa oni del, ki govori o starem koroškem plemstvu, so v 16. stoletju mnogo prepisovali in ekscerpirali. Premonstatenški samostan v Strahovu v Pragi hrani rokopis iz leta 1596., v katerem je iz Unresta posnet med drugim tudi oni del kronike, kateri govori o starih koroških rodbinah, škofu Abrahamu in prošnji na Otoku.² Podobne rokopisne izvlečke iz Unrestove kronike, ki jih citira kot »Elenchus veterum familiarum Carinthiae« je moral imeti pred seboj bavarski historiograf Wiguleus Hund (1514—1588), ko je napisal v svojem leta 1582. v prvi izdaji izišlem delu »Metropolis Salisbvirgensis« sledeče mesto: »Abraham... Hunc quidam putant fuisse Palatinum Carinthiae, qui postea Comites de Görtz vocati sunt, fundator Praepositurae in Werd, ad Lacum Werdfee quinq; praebendarum vnà cum Decano, sicuti legi in Elencho quodam scripto veterum familiarum Carinthiae.«³

Koroški historiograf Hieronymus Megiser (c. 1553—1618) je črpal svoje podatke glede prošnje na Otoku in škofa Abrahama iz dveh virov, ki jih kot taka razlikuje. Prvi, ki ga imenuje »Khärndterische Verzeichnüsse« je moral biti podoben ekscerpt kot ga je uporabljal Hund, v njem pove isto kar ta, a pristavlja le, da je škof Abraham umrl leta 1005.⁴ Drugi vir, zaznamujoč ga s »Die gemeine Khärndterische Verzeichnüss« je posnetek iz Unrestove kronike. Ustanovitev te prošnje po Abrahamu datira Megiser okoli l. 1000.⁵ Megiserju sledi v tem Valvasor.⁶

Prvi, kateri je, kolikor vem, spravil ustanovitev prošnje ob Vrbskem jezeru v zvezo s prognanstvom škofa Abrahama na Koroškem je bil goriški historiograf jezuit Martin Bauzer (Bavčar, 1595—1668). V svojem kmalu po l. 1654. nastalem a v rokopisu ostalem delu »Historia rerum Noricarum et Foroiuliensium«⁷ govori o uporabi bavarskega vojvode Henrika in

¹ Jaksch, Monumenta hist. duc. Carinthiae, 3, 18—19, št. 48 k 1. (883 do 906); Fr. Kos, Gradivo za zgod. Slovencev, 2, št. 327.

² P. Jacob Wichner, Ein altes Chronikenbuch, Beiträge zur Kunde steiermärk. Geschichtsquellen, 19, 1883, 75—76.

³ Metropolis Salisbvirgensis, izd. 1582 (Ingolstadii), 40—41; izd. 1620 (Monachii), str. 105.

⁴ Po mojem mnenju zamenjuje Megiser tu leto smrti Abrahamove z letom, ko je umrl njegov naslednik na freisinški škof. stolici, Goteskalk (umrl 6. maja 1005).

⁵ Chronica des löblichen Ertzhertzogthumbs Kharndten, Leipzig 1612, 685—686.

⁶ Das Erz-Herzogthum Kärndten, 2. izdaja, 55.

⁷ Uporabljam prepis iz l. 1777. v državni licejski knjižnici v Ljubljani (rokopis 56, f. 100').

škofa Abrahama proti cesarju Otonu II. ter piše, da je bil vojvoda poslan v prognanstvo v Ingelheim, Abraham pa v Corvey, oba pa da sta skrivaj ušla domov (*uterque vero exilium eludens clandestina fuga ad proprios lares rediit*). Nato začnjenja Bauzer nov odstavek »Abrahamus interea in Carinthia ad patriam solum delatus ex avitis suis censibus ad lacum Wertsee nuncupatum fundavit collegiatam ecclesiam cum decano et quinis canonicis sacram aedem patrocínio S. S. Primi et Feliciani martyrum erectam ipse cultui divino initiavit illatis in illam dictorum sanctorum lypsanis.« Kakor vidimo nam predstavlja Bauzer vso stvar tako, kakor da je bil iz prognanstva ubegli škof poslan drugič v prognanstvo, sedaj na Koroško, svojo domovino. Kajti tudi Bauzer trdi, da je škof Abraham iz rodu goriško-palatinskih grofov.¹ To in pa podatke o ustanovitvi proštije je mogel posneti iz Hunda in Megiserja, podatke glede sredstev za ustanovo in relikvij pa dodati sam.

Hunda in Bauzerja v rokopisu (citira ga kot »auth. hist. Noric. M. S.«) uporablja kranjski zgodovinopisec Ivan Ludvik Schönleben (1618—1681) v svojem l. 1680. izišlem delu o Kranjski. Podal je nekoliko okrajšano poročilo po Bauzerju, a govori v nasprotju s tem že naravnost o begu škofa Abrahama na Koroško (»in exilium pulsus ab Ottone Imperatore... in Carinthiam fugit, vbi ad lacum Wertsee« itd.).² Schönlebnovo poročilo je posnel Valvasor in ga datira z »okoli 974«,³ registrira ga pa na kratko Viktor Steska.⁴

Poročilo o begu in koroškem prognanstvu škofa Abrahama prinaša tudi O. Adam Widl pišoč v svoji leta 1688. izišli knjigi »Div. Sebastianus Eberspergae Boiorum propitius« (Monachii 1688), da sta zbežala »ad Carinthios« že celo oba, škof Abraham in bavarski vojvoda Henrik.⁵

Prvi, kateremu se ni zdelo Unrest-Hundovo sporočilo o pokolenju škofa Abrahama povsem zanesljivo, je bil historik freisinške cerkve Karl Meichelbeck (1669—1734). V svoji freisinški zgodovini piše dobesedno: »Sunt, qui apud Hundium in Metropoli existiment, Abrahamum nostrum fuisse ortum ex Palatinis Carinthiae postea factis Comitibus Goritiae. His Scriptoribus è coaevis membranis suffragari videtur, quòd Abrahamus in vicinis Carinthiae partibus, & quidem in hodierna Carniolia bona quaedam propria habuerit, iisque res Ecclesiae suae Frisingensis plurimum auxerit, ut ex dicendis abundè constabit. Nos in re incerta nihil certi statuere sole-

¹ Citir. rokopis, ff. 97', 100, 101'.

² Carniolia antiqua et nova, I, 2, Labaci 1680, 517.

³ Die Ehre dess Hertzogthums Crain, 2, 558.

⁴ Cerkev sv. Primoža nad Kamnikom, Carniola, 7, 1916, 8.

⁵ Citat po Meichelbecku, Historiae Frisingensis tomus I, 183.

mus.« Glede Schönlebnovega in Widlovega poročila, katera citira, Meichelbeck sicer nima pomislekov, vendar navaja tudi vire, ki poznajo druge kraje kot kraje Abrahamovega prognanstva. Le Schönlebnova letnica prognanstva »974« se mu zdi nemogoča.¹

Tradicijo o koroškem pokolenju škofa Abrahama je pišoč o na novo najdenih slovenskih tekstih uporabil in kot nedvomno označil Kopitar, kateri imenuje škofa Abrahama enkrat »Carantanus«, drugič »Carniolus«.² Za njim imenuje Janežič tega vladiko »Abrahama Karantanskega«;³ Miklosich »einen geborenen Karantanen«⁴; Fr. H. Hundt piše o njem: »aus seiner Kenntnis der Slavischen Sprache hat man auf elterlichen Besitz in Krain geschlossen und sofort ihn dem späteren Grafenhouse von Görz zugewiesen«⁵; Wattenbach pravi o njem »er soll ein Slave gewesen sein«⁶; Glaser piše, »da je bil Slovenec«;⁷ Sket pa, da je bil »po rodu Karantanec«.⁸

Kakor mnoga druga vprašanja, ki so v zvezi s freisinškimi slovenskimi teksti, načel je Nahtigal znova tudi vprašanje o Abrahamovem pokolenju in prognanstvu na Koroškem. Navaja njegovo v vrsti freisinških škofov nenavadno svetopisemsko ime Abraham, kar bi moglo govoriti za njegovo nenemško pokolenje,⁹ vendar pušča vprašanje o njegovem rodu odprto. Glede prognanstva pa smatra z ozirom na poročilo pri Schönlebnu in zamene posestev na Koroškem za verjetno, da je bival Abraham za časa svojega prognanstva tudi na Koroškem na Otoku ob Vrbskem jezeru, za kar zelo govori tudi zapisnik v tamošnji cerkev za vlade škofa Abrahama došlih darov. Prognanstvo bi bilo trajalo nekako od l. 974. do l. 983. (Nahtigal, str. 43, 44, 47, 53—54). Več nego Nahtigal trdi Grafenauer, ko pravi, da je bil Abraham Karantanec in najbrže Slovenec ter da je prvi slovenski spomenik nastal bržkone z njegovim sodelovanjem okrog l. 975., ko je živel Abraham več let stalno na Koroškem.¹⁰

Na Unrestovem poročilu iz druge polovice 15. stoletja sloni torej tradicija o Abrahamovem koroško-goriško-sloven-

¹ Historiae Frisingensis tomus I. Augustae Vindel. et Graecii 1724, 173, 183.

² Glagolita Clozianus, XXXIV, XLI.

³ Slovenska slovnica, izd. 1854, 120.

⁴ Die christl. Terminologie der slav. Sprachen, Denkschriften d. k. Akad. d. Wiss., phil.-hist. Cl., 24, 1875, 3.

⁵ Abhandlungen d. k. bayer. Akad. d. Wissenschaften, III. Cl., XIV, 2, Abth., 49.

⁶ Deutschlands Geschichtsquellen, 1, 2. izd., 374, op. 2.

⁷ Zgodovina slov. slovstva, 1, 45.

⁸ Slovenska slovstvena čitanka, izd. 1914, 23.

⁹ Proti temu govore imena Abel, Absalon, Adam, Aaron itd., ki so bila v 9. in 10. stol. na Bavarskem kaj navadna (Bitterauf, 2, register).

¹⁰ Kratka zgodovina slov. slovstva, 1. izd., str. 304; 2. izd., str. 30—31.

skem pokolenju, ki smo jo zasledovali v literaturi do današnjih dni. Vprašanje je, je-li gre dotičnemu poročilu verodostojnost in je-li mogoče vzdržati to poročilo pred historično kritiko.

Jakob Unrest je bil župnik v slovenski župniji pri Sv. Martinu nad Dholico (St. Martin am Techelsberg) nad Vrbskim jezerom. Med drugim je napisal »koroško kroniko«, ki predstavlja po Kronesovi sodbi »eine ganz eigenthümliche Mischung von geschichtlicher Wahrheit, Sage und Erfindung«.¹ V to kroniko je Unrest sprejel citirano poročilo o škofu Abrahamu, ki ga stavlja v rod goriških grofov, kateri so bili obenem palatinski grofje koroški. Mogoče nam lahko študij posestnih razmer na Koroškem v 10.—12. stoletju prinese luč v to zagonetno Unrestovo poročilo.

Kakor smo videli, pridobila je freisinška cerkev že v drugi polovici 9. stoletja posestva v Malniških Turah na zgornjem Koroškem (gl. str. 25), a temelj freisinškemu posestnemu stanju v teh krajih — ki se že l. 974. imenujejo pod skupnim imenom lurnske grofije² — je položil škof Abraham s pridobitvijo posestev v Zgornji Beli in Stallu v dolini reke Möll, na lurnskem polju, ob Lieseri in v dolini reke Malte.³ V istih krajih so pridobili posestva še za življenja škofa Abrahama trije bratje: Engelbert, grof v Pustertalu, Meginhard in Hartwich, poznejši brixenški škof (1022—1039).⁴ Potomci teh treh se pozneje imenujejo palatinski grofje koroški in grofje goriški. Grof Engelbert, ki je bil med leti 1030. in 1039. že med mrtvimi, je imel za ženo neko Liutkardo, katera se je po smrti svojega prvega moža drugič omožila z bavarskim palatinskim grofom Aribonom. Ta Aribo, član imenitne bavarske plemiške rodbine, je pridobil obširna posestva na Koroškem in postal tudi soustanovitelj samostana v Millstattu. Umrl je brez direktnih potomcev v visoki starosti leta 1102. in podedoval svojima sinovoma Engelbertu in Majnhardu naslov palatinskega grofa (Engelbert se prvič tako imenuje leta 1107)⁵ dedno odvetništvo v Millstattu in po svoji ženi Liutkardi posestva v grofiji Lurn na Koroškem. Engelbertov brat Majnhard se je začel imenovati goriški grof in je praoče te rodbine.⁶ Tako je postala rodbina, koje

¹ Die österreichische Chronik Jakob Unrest's, Archiv f. österr. Geschichte, 48, 423 sl.

² Mon. Germ., Dipl., 2, 96; Gradivo, 2, št. 450.

³ Jaksch, o. c., 3, št. 121, 122; Gradivo, 2, št. 452, 453.

⁴ Jaksch, o. c., 3, št. 174. Erläuterungen zum histor. Atlas der österr. Alpenländer, 1, 4, 57, 176—177.

⁵ Jaksch, o. c., 3, št. 540.

⁶ Eisler, Die Legende vom heiligen Karantanerherzog Domitianus, Mitteilungen d. Instituts f. österr. Geschichtsforschung, 28, 78—84; Heinr. Witte-Hagenau, Genealogische Untersuchungen zur Reichsgeschichte unter den salischen Kaisern, istotam, Ergänzungsband 5, 429—433.

člani od leta 1122. dalje nosijo naslov koroškega palatinskega grofa, posestnica v istih krajih kot freisinška cerkev.

Toda še več, eden izmed članov rodbine Aribonov, Henrik, bratranec omenjenega Aribona, je bil od 1098. do 1137. škof v Freisingu in je, prejkone proti zameni za druga, odstopil freisinška posestva na zgornjem Koroškem svojim sorodnikom, sinovom svojega bratranca, Engelbertu in Majnhardu, to tem raje, ker so bili ti ravno v istih krajih že lastniki zemlje in tako lahko zaokrožili svoje tamkajšne imetje.¹

Unrest je moral torej poznati tradicijo ali pa kaj vedeti, da so postali koroški palatinski grofje, ki so se imenovali tudi goriški grofje, lastniki iste zemlje, ki je prej pripadala freisinški cerkvi in postali tako na zgornjem Koroškem njeni nasledniki, moral je pa tudi vedeti, da je položil temelj freisinškim posestvom na zgornjem Koroškem škof Abraham, kojega eden naslednik je predal ta-ista koroško-palatinsko-goriškim grofom. Mogoče je pa tudi, kar je pa zgolj domneva, da je bil Abraham sam v sorodu z imenitno bavarsko rodbino Aribonov, ki je dala freisinški cerkvi itak škofa Henrika I.² Poleg tega se je pa prejkone ohranila na Otoku samem, v čigar največji bližini in v fari, kjer je bila freisinška cerkev lastnica zemlje, je Unrest župnikoval, kaka lokalna tradicija o škofu Abrahamu, o katerem vemo, da je cerkev na Otoku bogato obdaroval s cerkvenim orodjem in knjigami,³ češ, da je ustanovnik tamošnje proštije s peterimi prebendami in dekanom. Posestna kontinuiteta od freisinške cerkve pa do koroško-palatinskih in goriških grofov, tradicija o ustanovitelju freisinško-koroškega posestnega stanja, rodbinske zveze med koroško-goriškimi grofi in starimi bavarskimi rodbinami, prehod naslova palatinskega grofa od teh na one ter lokalna tradicija z Otoka o škofu Abrahamu — to je po mojem mnenju moglo dati Unrestu podlago za njegovo poročilo o koroško-goriškem pokolenju freisinškega škofa Abrahama, ki se ne da dokazati, a se vedno, celo

¹ Erläuterungen zum histor. Atlas d. österr. Alpenländer, 1, 4, 176—177.

² Njenja, da je bil Abraham član kake odlične bavarske rodbine je tudi Hundt (Abhandlungen der k. bayer. Akad. der Wiss., III. Cl., 14. 2. Abth., 50).

³ Jaksch, Monumenta hist. duc. Carinthiae, 3, 48; Gradivo, 2, št. 504. — Znano nam je, da je škof Abraham skrbel tudi pri drugih cerkvah za knjige in cerkveno opravo. Za freisinško cerkev je preskrbel po svojem nadkaplanu Goteskalku prepise knjig v Metz in Toul in jo bogato opremil s cerkvenim orodjem in obleko (Catalogus cod. latinorum Bibl. regiae Monacensis, 1, 3, 80, 82, 84, 91, 100, 105; Mon. Germ., SS., 24, 320; Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen, 1, 2. izd., 374). Ko je postal Goteskalk sam škof pisal je zanj knjige neki Antrich s svojimi učenci in sam je zamenjaval knjige s svojim nadkaplanom Caharijom (Wattenbach, o. c., 374; Bitterauf 2, št. 1322).

brez vsake podlage pretvorjeno v slovensko pokolenje, ponavlja v znanstveni literaturi od Unrestovih časov pa do današnjih dni.

Prav tako malo dokazati se da prognanstvo škofa Abrahama na koroških tleh. Tradicija o tem, pojavljajoča se še-le v drugi polovici 17. stoletja je tako kasna, da ji je že radi tega težko verjeti. Od verodostojnih virov imenujejo edino anali iz Altaicha kraj Abrahamovega prognanstva, a to je Corvey na Westfalskem.¹ Corvey pozna tudi Bauzer, a dodaja poleg tega še beg iz prvega prognanstva in nekako drugo prognanstvo na Koroškem ter kombinira to z ustanovo prošnije na Otoku ter koroško-goriškim pokolenjem škofa Abrahama. Kako sta Schönleben in Widl vso stvar naprej pletla sem pa že povedal. Sočasni in verodostojni viri ne vedo o vsem tem nič. Ali je Bauzer koroško prognanstvo freisinškega škofa sam skombiniral, ali je imel v tem še kakega predhodnika, ne morem reči. Mogoče ga je »priredil« po bavarskem kronistu Joh. Aventinu (1477—1534), ki tudi govori o dvojnem prognanstvu, prvem v Corvey, nato begu na Češko in drugem v Trier.² Toda Aventinovo poročilo je ravno tako malo utemeljeno in verjetno kakor Bauzerjevo. Schönlebnovo po Bauzerju posneto poročilo smatra Nahtigal za verodostojno in pravi, da bi prognanstvo na Koroškem trajalo nekako od l. 974. do smrti Otona II. leta 983. To ne velja, kajti znano nam je, da se je škof Abraham v tej dobi mudil januarja 979. v Brumptu,³ 4. junija 981. v Schäftlarnu (južno od Monakovega) in 9. septembra okoli leta 981. v Freisingu.⁴

Na vsak način nimamo nobenega pravega dokaza glede bivanja škofa Abrahama na Otoku ob Vrbskem jezeru ali pa za domnevo o njegovem pokolenju iz rodu koroško-palatinških ali goriških grofov ali pa celo za njegov slovenski rod.

¹ Mon. Germ., SS., 20, 787.

² J. Aventini *Annalium Boiorum libri VII* (Basileae 1580), str. 396, *Johannis Auentini... Chronica*, Franckfurt am Mayn 1566, f. CCCLXXVIII.

³ *Notae Tegernseenses*, Mon. Germ., SS., 15, 1067.

⁴ Bitterauf, 2, št. 1286, 1287, 1288.

